

O I R S C H O T - B E S T

S o c i a a l - e c o n o m i s c h e
s c h e t s v a n h e t r u i l -
v e r k a v e l i n g s g e b i e d

L4
152
A

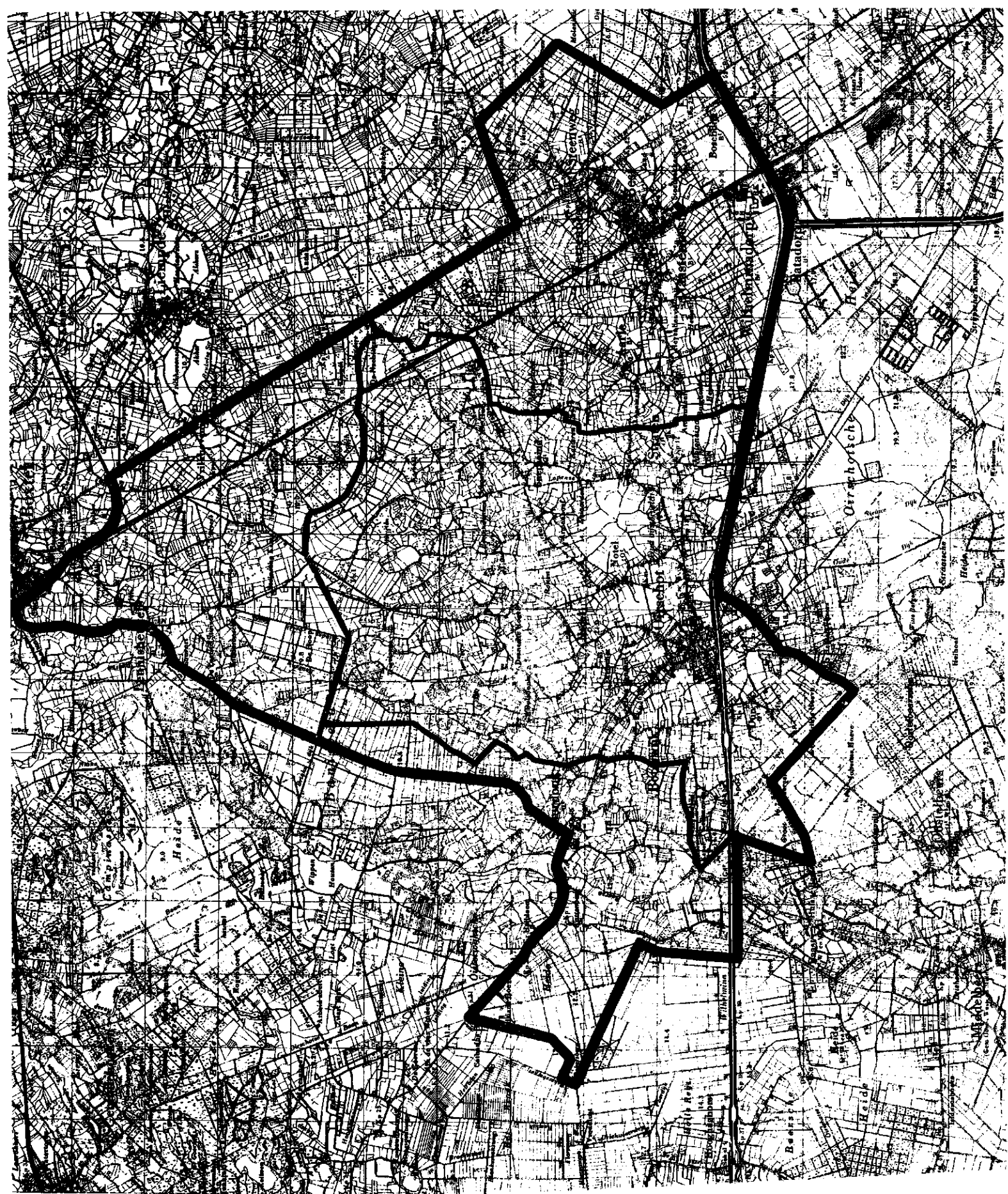

Nota No.152

l a n d b o u w - e c o n o m i s c h i n s t i t u u t
a f d e l i n g s t r e e k o n d e r z o e k
j a n u a r i 1 9 6 1

INHOUD

	Blz.
INLEIDING	3
HOOFDSTUK I DE ECONOMISCHE STRUCTUUR VAN HET GEBIED	6
HOOFDSTUK II DE PRODUKTIEOMSTANDIGHEDEN IN DE LANDBOUW	11
§ 1. De grond en de waterstaatkundige situatie	11
§ 2. De verkavelingstoestand	11
§ 3. De bedrijfsgroottestructuur	12
§ 4. Enkele andere produktieomstandigheden	18
HOOFDSTUK III PRODUKTIEPLAN EN BEDRIJFSVOERING	20
§ 1. Grondgebruik	20
§ 2. Het bouwland	21
§ 3. Het gebruik van het grasland	22
§ 4. Veehouderij	22
§ 5. De bedrijven van 7 - 10 ha	23
§ 6. Mechanisatie	25
§ 7. De tuinbouw	26
§ 8. Het produktieniveau	27
HOOFDSTUK IV DE AGRARISCHE BEVOLKING	29
§ 1. De ontwikkeling van het aantal in de landbouw werkzame mannen van 1930 tot 1956	29
§ 2. De beroepskeuze van de boerenzoon	32
§ 3. De verandering in de agrarische samenleving	35
§ 4. De bedrijfshoofden	39
LIJST VAN BIJLAGEN	42

INLEIDING

Voor het samenstellen van de sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied "Oirschot-Best" is gebruik gemaakt van het statistische materiaal, dat van dit gebied voorhanden was. De aard van de beschikbare gegevens is te globaal om een diepgaande beschrijving te geven van de agrarische structuur. Deze schets is dan ook niet meer dan een globale terreinverkenning.

Het statistische materiaal werd verzameld uit de landbouwtellingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De gegevens, welke betrekking hebben op de grondgebruikers, welke binnen het blok wonen, zijn uitsluitend van de metelling 1958. Gegevens uit de metellingen van andere jaren hebben betrekking op de gehele gemeenten, waarin het ruilverkavelingsblok is gelegen, te weten Oirschot, Best, Boxtel en Liempde.

In 1955 zijn in het kader van een in opdracht van het gemeentebestuur uitgevoerd onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Noordbrabant een aantal gegevens verzameld met betrekking tot de afvloeiing en beroepskeuze van de boerenzonen in de gemeente Oirschot. Door middel van een enquête ter plaatse - najaar 1959 - zijn gegevens verkregen over de huidige situatie. Hierdoor is het niet alleen mogelijk een indruk te krijgen van de opvolgings- en afvloeiingssituatie van het moment, doch ook van de wijzigingen, die zich dienaangaande in een tijdsbestek van vier jaar hebben voltrokken.

Met behulp van de plaatselijke bureauhouder en enige andere personen, die in de streek goed bekend waren, bleek het mogelijk uit te gaan van de in het blok wonende grondgebruikers met 1 ha of meer cultuurgrond. Voor zover deze grondgebruikers cultuurgrond buiten het blok in gebruik hadden, moest dit worden meegeteld. Eventueel grondgebruik in het blok van grondgebruikers, die buiten het blok wonen, kon niet worden achterhaald.

Dezelfde plaatselijke deskundigen hebben medewerking verleend bij het indelen van de grondgebruikers in vier beroepsgroepen, zoals het L.E.I. die onderscheidt. Deze groepen wijken af van de door het C.B.S. gebruikte categorieën. Er wordt bij deze indeling namelijk niet uitsluitend gelet op het hoofdberoep, maar ook rekening gehouden met bijvoorbeeld de bedrijfsgrootte en de leeftijd van het bedrijfshoofd. Verder geldt als voornaamste criterium de tijd, die aan het hoofd- c.q. nevenberoep wordt besteed. De volgende vier groepen worden onderscheiden:

- A: zuivere landbouwers. Deze personen hebben behalve hun land- of tuinbouwbedrijf geen andere beroepsbezigheden;
- B: landbouwers met een nevenberoep. De bedrijfshoofden vallen in deze groep, als meer dan de helft van de tijd aan het eigen landbouwbedrijf wordt besteed. Het nevenberoep kan een agrarisch karakter hebben, zoals landarbeider of melkrijder. Functies, zoals secretaris van een waterschap of bestuurslid van standorganisaties, worden niet als nevenberoep gerekend;

- C: grondgebruikers met hoofdberoep buiten het eigen landbouwbedrijf. In deze groep wordt door het bedrijfshoofd minder dan de helft van de arbeidstijd aan het eigen landbouwbedrijf besteed. Het kan voorkomen, dat een zoon of andere arbeidskrachten de bedrijfs- werkzaamheden verrichten en zelfs gedeeltelijk het bedrijf leiden;
- D: schijnbedrijven en rustende landbouwers. De eerste categorie omvat personen, die vroeger een ander beroep hebben gehad, doch op latere leeftijd dit beroep hebben laten varen om zich uitsluitend aan het, veelal kleine, landbouwbedrijf te wijden. Rustende landbouwers hebben vroeger een groter bedrijf gehad. Zij hebben meestal het grootste deel van het bedrijf afgestoten, bijvoorbeeld ten behoeve van een zoon. Ook de kleine bedrijfjes met oudere bedrijfshoofden, welke aangaande het voortbestaan in de naaste toekomst van aflopende aard zijn en waar geen enkele potentiële opvolger aanwezig is, komen in deze groep voor. In de D-groep worden tevens de sterk van het normale patroon afwijkende bedrijven opgenomen, zoals de land-tuinbouwbedrijven, die bij kloosters en gestichten behoren.

Bij de indeling in beroepsgroepen kwam een aantal bedrijven naar voren, dat in zekere mate een speciaal karakter draagt en geheel afwijkt van het gemiddelde landbouwbedrijf, wat in het gebied algemeen voorkomt; namelijk fruittellers, boomkwekers, varkensfokkers, pluimveehouders e.d. Het is niet denkbeeldig, dat deze bedrijven het beeld van het gehele gebied in zekere mate vertekenen. Om dit te voorkomen zijn deze bedrijven als "speciale bedrijven" apart behandeld. Een overzicht van het aantal bedrijven in de onderscheiden beroepsgroepen en van het aantal speciale bedrijven wordt gegeven in de bijlagen 1 en 2. Bijlage 2 geeft ook een indruk van de aard van respectievelijk het neven- en hoofdberoep.

Het ruilverkavelingsgebied omvat een groot gebied van de gemeenten Oirschot en Best en verder nog kleine gedeelten van de gemeenten Bortel, Liempde, Oostelbeers o.a., Oisterwijk en Moergestel. De oppervlakte van de drie laatstgenoemde gemeenten, welke in het blok liggen, is zo gering, dat deze bij de verwerking niet apart is gehouden. Het betreft voor de gemeente Oisterwijk 1 bedrijf, voor Oostelbeers o.a. 4 bedrijven en voor Moergestel geen enkel bedrijf. Op de kaart is de (voorlopige) ruilverkavelingsgrens aangegeven. De gegevens voor de schets zijn naar vier gebieden binnen het blok verwerkt:

- gebied I: het gedeelte van de gemeente Oirschot, dat in het blok valt, exclusief Spoordonk;
- gebied II: het gedeelte van het kerkdorp Spoordonk, dat in het blok valt;
- gebied III: het gedeelte van de gemeente Best, dat in het blok valt;
- gebied IV: de gedeelten van de gemeenten Bortel en Liempde, die in het blok vallen.

De begrenzing van deze gebieden is vastgesteld in overleg met de Cultuurtechnische Dienst. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het aantal bedrijven en de gemiddelde bedrijfsgrootte per gebied en gemeente. In de bijlagen 1 en 2 is ook een verdeling naar deze gebieden aangebracht.

Tabel 1

DE BEDRIJVEN $\geq$ 1 HA

	Gehele gemeenten		Ruilverkavelingsgebied		Percentage bedrijven in het blok	Percentage cultuurgrond in het blok (> 1 ha)
	aantal bedrijven $\geq$ 1 ha	gemiddelde bedrijfs-grootte	aantal bedrijven $\geq$ 1 ha	gemiddelde bedrijfs-grootte		
I.Oirschot	445	7,83	378	7,84	85	85
II.Spoordonk						
III.Best	226	7,12	197	6,61	87	81
IV.Boxtel	401	6,97	79	7,27	20	22
Liempde	183	5,90	19	7,62	10	13

Bronnen: C.B.S. ; L.E.I.

HOOFDSTUK I

DE ECONOMISCHE STRUCTUUR VAN HET GEBIED

Het blijkt niet mogelijk te zijn aan de hand van de beschikbare gegevens een overzicht te verschaffen van de economische structuur in het ruilverkavelingsblok. Wel is dit in beginsel mogelijk ten aanzien van de gemeenten, waarin het ruilverkavelingsblok is gelegen. Hierbij beperken wij ons tot de gemeenten Oirschot, Best, Boxtel en Liempde. Het grootste deel van het blok ligt in de gemeenten Oirschot en Best. In verband hiermee zullen wij bij de beschrijving van de economische structuur vooral aandacht besteden aan deze twee gemeenten.

De gemeente Boxtel (16.640 inwoners) kan worden getypeerd als een industrieel en verzorgingscentrum van secundaire betekenis. De belangrijkste bedrijfstak is de sigarenindustrie.

Tevens kunnen nog worden vermeld de textiel- en metaalindustrie. Verder vervult Boxtel op het gebied van het onderwijs en de medische hulp een verzorgingsfunctie.

De gemeente Liempde (2730 inwoners) is overwegend agrarisch; in 1956 werkte 31% van de mannelijke beroepsbevolking in de landbouw. De aanwezige nijverheid bestaat uit een aantal klompenmakerijen met een overwegend ambachtelijk karakter. Een deel van de beroepsbevolking is derhalve aangewezen op werkgelegenheid buiten de gemeente. In 1956 waren dan ook 355 personen elders werkzaam.

Aan het begin van de vorige eeuw vormden Best en Oirschot nog één gemeente. Gedurende de vorige eeuw en ook nog in deze eeuw was Oirschot als hoofdplaats van het kanton van meer betekenis dan Best. In 1860 telde Oirschot 3945 inwoners en Best slechts 1960. In de loop van deze eeuw is de situatie ingrijpend veranderd en zijn de rollen in zekere zin omgekeerd. Best telt thans 10370 inwoners en Oirschot 8300.

De gemeente Best kan worden gekarakteriseerd als een snel groeiende industriële plaats. In de periode 1946 tot 1956 groeide deze gemeente met 48%. Deze snelle groei ging gepaard met ingrijpende veranderingen in de economische en sociale structuur van de gemeente. Tabel 2 geeft een indruk van de ontwikkeling van de beroepsstructuur.

Tabel 2

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN DE GEMEENTE BEST 1930-1954

Beroepssector	Mannelijke beroepspersonen in					
	1930		1947		1954	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
Nijverheid	717	57	1150	60	1563	71
Landbouw	388	31	433	23	286	13
Economische en sociale diensten	144	12	319	17	331	15
Alle beroepen	1249	100	1902	100	2205 ¹⁾	100

1) Inclusief 25 met onbekend beroep.

Bronnen: C.B.S.-volks- en beroepstellingen 1930 en 1947;

E.T.I.-onderzoek Best in 1954.

Van een in 1930 nog sterk agrarische gemeente waar de nijverheid vooral voorkwam in de vorm van een vrij groot aantal ambachtsbedrijven van klein formaat, waaronder veel klompenmakerijen, is Best uitgegroeid tot een gemeente met een sterke arbeidersbevolking waarin het oude klompenmakersambacht grotendeels verdwenen is.

Ook andere randgemeenten van Eindhoven, zoals Veldhoven, Son en Waalre, gaven een sterke groei te zien, maar deze was voornamelijk een gevolg van de expansie van Philips. In Best viel de groei echter samen met de uitbreiding van de binnen de gemeente sinds 1933 gevestigde schoenen- en rubberindustrie van de N.V. Bata-schoenfabrieken. De uitgroei van dit bedrijf is van dien aard geweest, dat het medio 1954 ruim 60% van de werkgelegenheid in de gemeente Best voor zijn rekening nam.

Dit eenzijdige werkgelegenheidspatroon komt echter niet tot uiting in de structuur van de plaatselijke beroepsbevolking. De gemeente kent namelijk verder nog belangrijke bedrijven op het gebied van de bouwnijverheid, de textielbewerking (tricotage) en de metaalbewerking. Belangrijk is in dit verband ook, dat de in Best gevestigde industriële bedrijven voor een aanzienlijk gedeelte gebruik maken van elders woonachtige arbeiders. Het een en ander betekent, dat de werkgelegenheid voor de beroepsbevolking in de gemeente Best veel minder eenzijdig op de schoenen- en rubberindustrie is ingesteld dan men aan de hand van het juist vermelde percentage van 60 zou kunnen verwachten. Medio 1954 was nog geen kwart van de totale beroepsbevolking, en nauwelijks een derde van de in de nijverheid werkende beroepsbevolking betrokken bij de schoenen- en rubberindustrie.

Dit is ook een gevolg van de omstandigheid, dat een deel van de beroepsbevolking buiten de gemeente werkt. Tabel 3 geeft een beeld van het uitgaande pendelverkeer in 1947 en in 1954.

Tabel 3

UITGAAND PENDELVERKEER VAN MANNEN UIT BEST
1947-1954

Werkgemeente	Aantal elders werkende mannen in	
	1947	1954
Eindhoven	142	298
Oirschot	21	28
Son	24	21
Boxtel	7	10
Sint-Oedenrode	1	14
Overige gemeenten	42	62
Alle werkgemeenten	237	433

Duidelijk blijkt de grote betekenis van Eindhoven. In 1954 werkten van de 433 mannelijke pendelaars er 149 in de sector metaalbewerking. De daaropvolgende belangrijke groep pendelaars wordt gevormd door de bouwvakarbeiders met 54 mannen.

De gemeente Best heeft aldus niet alleen met betrekking tot haar economische structuur een opmerkelijke ontwikkeling doorgemaakt, maar ook in ruimtelijk opzicht.

Bij de vestiging van Bata in 1933 werd rekening gehouden met de beginselen, die destijds in dit concern golden. Men streefde toentertijd namelijk naar een volledige integratie van de arbeids- en leefgemeenschap. In verband hiermee werd het bedrijf ver buiten de kom van Best, aan de overzijde van het Wilhelminakanaal, gevestigd; het bedrijf nam tevens de zorg voor de huisvesting van zijn personeel op zich. In de onmiddellijke nabijheid van de fabriek, eveneens aan de overzijde van het Wilhelminakanaal, ontstond toen Batadorp, bestaande uit tamelijk uniform gebouwde woningen. Het fabriekscomplex, alsmede Batadorp, liggen juist ten zuiden van de zuidelijke grens van het ruilverkavelingsblok, welke grens hier wordt gevormd door het Wilhelminakanaal, aan de spoorlijn Boxtel-Eindhoven.

Het industriële gedeelte van Best was dus duidelijk gescheiden van de oude kom en deze scheiding bleef gehandhaafd tot na het einde van de Wereldoorlog. Toen de woningbouw meer op gang begon te komen, werd, ten einde het isolement van Batadorp te verbreken, ten noorden van het Wilhelminakanaal een nieuwe wijk, nl. Wilhelminadorp, gesticht. Bovendien werd ten noorden van Batadorp een brug aangelegd, waardoor de verbinding van Batadorp met Wilhelminadorp en Best aanzienlijk gemakkelijker werd.

Geografisch zijn er dus binnen de gemeente Best drie wijken of dorpen te onderscheiden; in sociaal-economisch opzicht kan worden gesproken van een tweedeling, de oude kern Best met een gemengd agrarisch-industrieel karakter, welke kern de indruk maakt van een welvarende plattelandsgemeente met nog een sterk agrarische inslag, enerzijds en Wilhelminadorp en Batadorp anderzijds, ten aanzien van Wilhelminadorp overwegend bestaande uit arbeiderswijken met een geringe sociale verscheidenheid. In Batadorp zijn alle inwoners werkzaam in de bedrijven van Bata en overwegen de employés en afdelingshoofden, alhoewel er ook lagere functionarissen als portiers, monteurs e.d. hun woonplaats hebben. Medio 1954 telden "Oud"-Best 5650, Wilhelminadorp 2200 en Batadorp 510 inwoners. Hierbij is de gestichtsbevolking buiten beschouwing gelaten.

Een geheel ander karakter heeft de gemeente Oirschot. Deze gemeente, in oppervlakte groter dan Best, bestaat uit het hoofddorp Oirschot, het aanzienlijk kleinere, op de westelijke grens van het ruilverkavelingsgebied gelegen, Spoordonk en een aantal buurtschapen of gehuchten. Deze gemeente kan nog worden gekarakteriseerd als een agrarische gemeente met enige industrie - voornamelijk hout- en meubelindustrie - en met een groeiende arbeidersbevolking.

Reeds van oudsher heeft een deel van de Oirschotse bevolking een bestaan gevonden in de nijverheid. Enkele decennia geleden was dit

een in omvang betrekkelijk bescheiden groep, terwijl de plaatselijke nijverheid bovendien een sterk ambachtelijk karakter had. Sindsdien heeft er een geleidelijke uitbreiding van de industriële werkgelegenheid plaatsgehad, welke uitbreiding echter niet te vergelijken is met de industriële expansie in de gemeente Best.

Tabel 4

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN DE GEMEENTE OIRSCHOT

Beroepssector	Mannelijke beroepspersonen in					
	1930		1947		1955	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
Nijverheid	510	35,2	602	35,8	827	46,3
Landbouw	715	49,3	817	48,6	611	34,2
Economische en sociale diensten	224	15,5	262	15,6	346	19,5
Alle beroepen	1449	100	1681	100	1784	100

Bronnen: C.B.S.-volks- en beroepstellingen 1930 en 1947;
E.T.I.-onderzoek Oirschot in 1955.

De landbouw blijft ondanks de opgetreden vermindering, zowel relatief als absoluut ruim een derde van de totale mannelijke beroepsbevolking uitmaken. Ook in absolute omvang is de agrarische beroepsbevolking in Oirschot nog van betekenis.

De industriële werkgelegenheid is in Oirschot met ongeveer 400 arbeidsplaatsen, waarvan 350 in de meubelindustrie, van veel bescheidener aard dan in Best. Het aantal in de Oirschotse industrie werkende mannen bedroeg in 1955 ongeveer 325, waarvan bijna 250 in de meubelindustrie. Van de 82 arbeidsplaatsen voor vrouwen leverde de schoenen- en tricotage-industrie er ongeveer 75.

De in de gemeente aanwezige bestaansbronnen zijn niet in staat de groeiende bevolking werkgelegenheid te verschaffen. Een deel van de beroepsbevolking is dan ook aangewezen op werkgelegenheid elders, met name in Eindhoven en Best.

Tabel 5

UITGAAND PENDELVERKEER VAN MANNEN UIT OIRSCHOT
1947-1954

Werkgemeente	Aantal elders werkende mannen in	
	1947	1955
Eindhoven	64	144
Best	44	91
Moergestel	16	25
Overige gemeenten	52	146
Alle werkgemeenten	176	406

Bron: E.T.I.-onderzoek Oirschot.

Het aantal pendelaars blijkt in een periode van acht jaar sterk te zijn gestegen. In 1955 werkte ongeveer 23% van de mannelijke beroepsbevolking buiten de gemeente. In 1947 bedroeg dit percentage ongeveer 10. Opmerkelijk is dat het aantal pendelaars in sterkere mate is toegenomen dan de gehele mannelijke beroepsbevolking. Dit verschijnsel hangt samen met de vermindering van de agrarische beroepsbevolking.

Het pendelen richt zich vooral op de industriële sector en op de bouwnijverheid. Van de 189 in de industrie werkende pendelaars vonden er in 1955 150 werkgelegenheid in Eindhoven en Best; van de 132 bouwvakarbeiders werkten er 80 in andere gemeenten dan Eindhoven en Best.

HOOFDSTUK II

DE PRODUKTIEOMSTANDIGHEDEN IN DE LANDBOUW

§ 1. De grond en de waterstaatkundige situatie

Het ruilverkavelingsblok is een zandgebied met betrekkelijk geringe verschillen in bodemtype. Beekbezinkingsgronden treffen wij aan rondom de Beerze ten zuidwesten van het dorp Spoordonk en verder tussen Snepseind en Kinderbosch een lange smalle strook. Middelhoge zandgronden liggen in het zuiden van het blok, lage zandgronden in het noorden. De scheidingslijn tussen de lage en middelhoge gronden loopt ongeveer parallel met de weg Spoordonk - Oirschot - Best - Sint-Oedenrode. De middelhoge gronden bestaan uit lemige en zwaklemige, fijnzandige redelijk vochthoudende bodemtypen. De oude bouwlanden met dikke humeuze laag komen voornamelijk voor in de naaste omgeving van de dorpen. De lage gronden zijn over het algemeen leemhoudend of hebben leemlagen in het profiel.

Volgens het onderzoek C.O.L.N.-T.N.O. heeft het grootste deel van de grond een goede waterhuishouding. De cultuurgrond ten zuiden van de weg Oirschot - Best bestaat uit regelmatig verdrogende gronden. Dit is ook het geval met een beperkt gebied ten noordwesten van het kerkdorp Spoordonk. Langs de Banisvelderdijk en de Mijlstraat komen eveneens droogtegevoelige gronden voor. De beekbezinkingsgronden hebben vaak wateroverlast, evenals een gebied ten noordwesten van het gehucht Aarle in Best. In dit laatste gebied wordt de wateroverlast voornamelijk veroorzaakt door het slechte onderhoud van beken en sloten.

§ 2. De verkavelingstoestand

Met betrekking tot de verkavelingstoestand in het gebied zijn slechts gemeentelijke gegevens over de kavelgrootte en het aantal kavels per bedrijf beschikbaar. Deze cijfers zijn ontleend aan de landbouwtelling 1955 en weergegeven in tabel 6.

Tabel 6

VERKAVELING OP BEDRIJVEN ≥ 1 HA

Gemeente	Aantal bedrijven	Aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kavelgrootte in ha	Percentage bedrijven met kavels			
				1	2-4	5-9	≥ 10
Oirschot	445	5,6	1,39	9	37	41	13
Best	226	6,4	1,11	10	27	42	21
Liempde	183	6,3	0,93	10	24	46	20
Boxtel	401	4,4	1,60	15	45	34	6

Bron: C.B.S. 1955.

Alleen de gemeenten Oirschot en Best vallen grotendeels binnen de blokgrenzen. Van Bortel en Liempde kunnen de verkavelingsgegevens niet zonder meer als gemiddelde voor het deel binnen het gebied worden aangemerkt.

Het is verder niet uitgesloten, dat de situatie in het binnen het ruilverkavelingsgebied gelegen deel van de gemeente Oirschot ongunstiger is dan uit de gemeentelijke cijfers blijkt. In het ten westen van Spoordonk gelegen gebied is immers reeds een ruilverkaveling uitgevoerd.

Meer dan de helft der bedrijven heeft 5 of meer kavels. Het aantal bedrijven, dat de cultuurgrond in 10 of meer kavels verspreid heeft liggen, is zeer groot in de gemeenten Best, Liempde en Oirschot. De cijfers uit de tabel wijzen op een zeer slechte verkavelingstoestand wat betreft aantal en grootte. De vorm der kavels zou men kunnen vergelijken met een mozaïek. Het aantal rechthoekig of regelmatig gevormde kavels is zeer gering. Gegevens over de afstand ten opzichte van de bedrijfsgebouwen zijn niet beschikbaar.

Aangezien in 1958 door het C.B.S. geen verkavelingsgegevens zijn verzameld, kan hier geen nauwkeuriger beeld van de verkavelingstoestand worden gegeven.

§ 3. De bedrijfsgroottestructuur

Iets dieper zal worden ingegaan op de bedrijfsgroottestructuur en de ontwikkeling ervan. Om een inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van deze structuur moeten gemeentelijke cijfers worden gebruikt, zodat de met behulp van de gemeentelijke cijfers geschetste ontwikkeling geen betrekking heeft op het ruilverkavelingsblok, maar op het gehele door de betrokken gemeenten gevormde gebied.

De ontginningen, die vooral in het westen van de gemeente Oirschot zijn uitgevoerd, hebben een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur. Deze ontginningen zijn, voor wat betreft de gemeente Oirschot, voornamelijk buiten het blok uitgevoerd. Dit geldt - zij het in mindere mate - ook voor de gemeenten Bortel en Best. Men dient hiermede rekening te houden bij het bestuderen van tabel 7, waarin een overzicht wordt gegeven van de oppervlakte cultuurgrond, het aantal bedrijven en de gemiddelde bedrijfsgrootte in 1910 en in 1955 van de gemeenten, waarin het blok is gelegen.

Tabel 7

BEDRIJVEN $\geq$ 1 HA EN CULTUURGROND IN 1910 EN 1955

Gemeente	Oppervlakte cultuurgrond in ha		Aantal bedrijven		Gemiddelde bedrijfs-grootte in ha	
	1910	1955	1910	1955	1910	1955
Oirschot	2.224	3.484	398	445	5,6	7,8
Best	1.321	1.608	251	226	5,3	7,1
Bortel	2.104	2.797	350	401	6,0	7,0
Liempde	930	1.079	196	183	4,7	5,9

Bron: C.B.S.

De tabel heeft betrekking op alle bedrijven, dus ook op de C- en D-grondgebruikers. Waarschijnlijk was het aantal C-bedrijven in 1910 groter dan in 1955.

De oppervlakte cultuurgrond is in alle gemeenten uitgebreid. In de gemeente Liempde is deze uitbreiding echter zeer gering. De grootste uitbreiding had plaats in Oirschot en had betrekking op + 1.250 ha, dat is ruim de helft van de totale oppervlakte in 1910. Ook in Boxtel (+ 700 ha) en Best (+ 300 ha) had een flinke uitbreiding plaats.

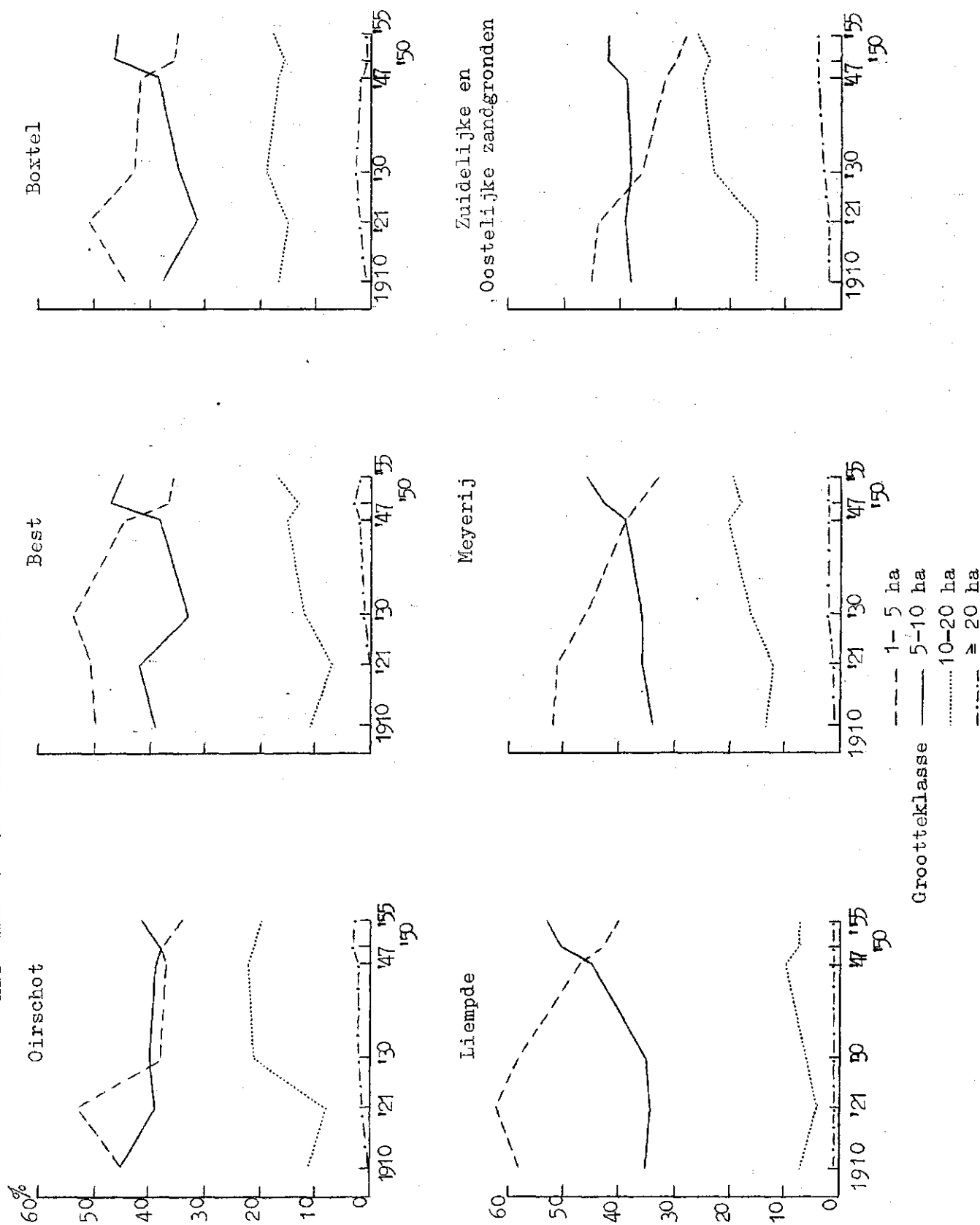
De toeneming van het aantal bedrijven als geheel was alleen in Oirschot en Boxtel van enige betekenis voornamelijk als gevolg van de ontginningen. De ontginningen in Oirschot liggen in hoofdzaak buiten het blok, die van Boxtel - ten zuiden van Lennisheuvel - in het blok. Voor Oirschot is het derhalve mogelijk, dat het aantal bedrijven binnen het blok is gedaald. In de gemeenten Best en Liempde is het aantal bedrijven enigszins gedaald sinds 1910. Een volledig overzicht van het verloop der aantallen bedrijven per grootteklasse tussen 1910 en 1955 wordt gegeven in bijlage 3 en grafiek 1.

Uit deze gegevens blijkt, dat het aantal bedrijven kleiner dan 5 ha in alle vier gemeenten relatief sterk is gedaald. Hiertegenover staat in de gemeenten Liempde, Boxtel en Best een stijging van het aantal bedrijven in de grootteklasse 5-10 ha. Voor deze drie gemeenten kan een betrekkelijk geringe toeneming van het aantal bedrijven van 10-20 ha worden geconstateerd. In Oirschot is het aantal bedrijven van 5-10 ha in betekenis afgenomen; de bedrijven van 10-20 ha daarentegen zijn in de jaren 1921-1930 sterk in aantal toegenomen. In deze periode zijn hier de meeste ontginningen tot stand gekomen.

Deze ontwikkeling - uitbreiding van de oppervlakte cultuurgrond enerzijds en een slechts geringe toeneming c.q. een afneming van het aantal bedrijven - heeft geleid tot een verhoging van de gemiddelde bedrijfsgrootte (grafiek 2). Het is niet onwaarschijnlijk dat ook in het blok de gemiddelde bedrijfsoppervlakte is toegenomen. Voor de gebieden, gelegen in de gemeenten Oirschot en Liempde, bestaat hieromtrent echter geen zekerheid.

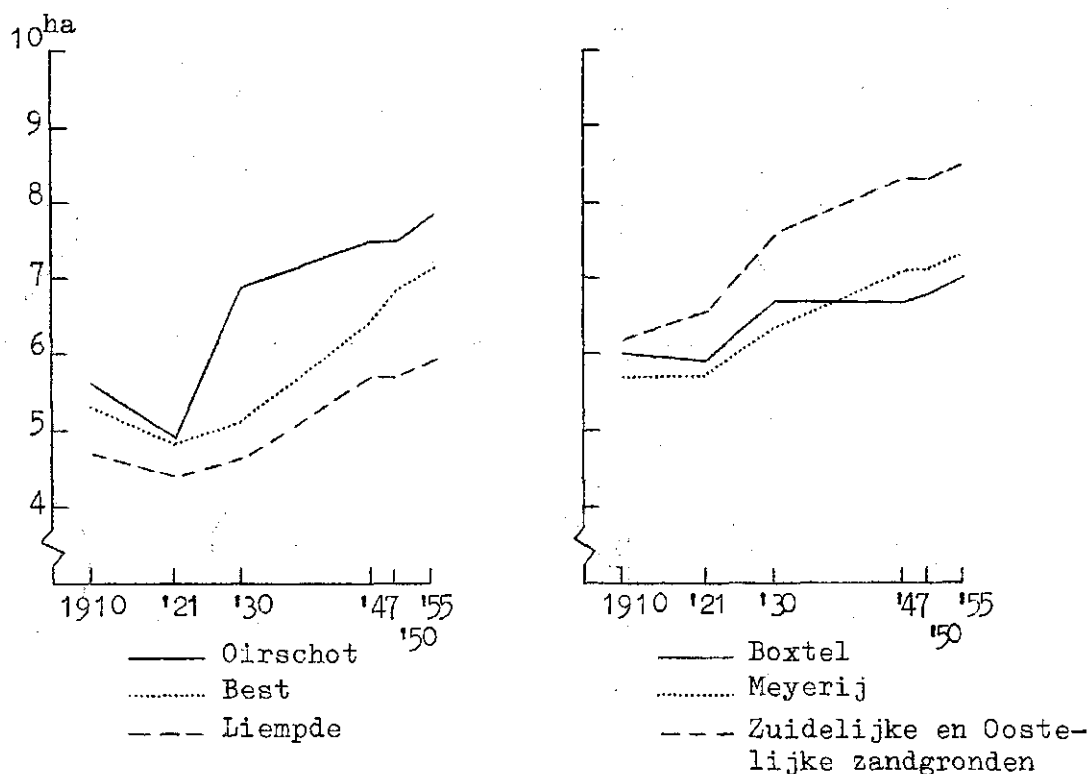
Grafiek 1

HET VERLOOP VAN DE AANTALLEN BEDRIJVEN PER GROOTTEKLASSE

Grafiek 2

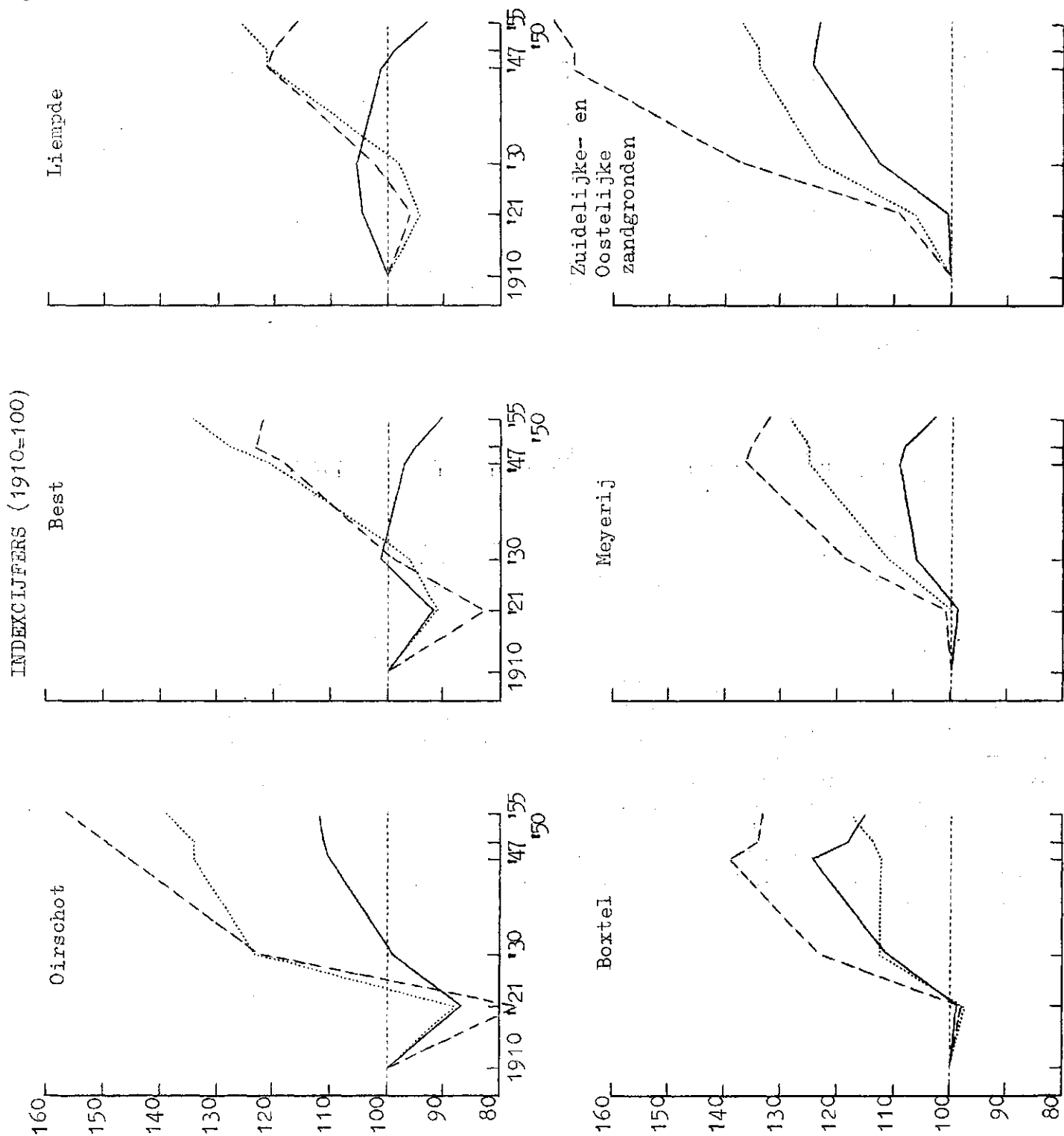
GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOTTE

Bekijkt men de tussenliggende periode, dan blijkt, dat de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond in de vier gemeenten verschillend is verlopen. De uitbreiding van de cultuurgrond - die in de periode 1921-1930 overal het sterkst was - vertoont sinds 1947 een dalende lijn; een uitzondering hierop vormt Oirschot. Grafiek 3 geeft een overzicht van de ontwikkeling van het aantal bedrijven, de oppervlakte cultuurgrond en de gemiddelde bedrijfsgrootte sinds 1910.

Tabel 8 geeft vervolgens een beeld van de huidige situatie met betrekking tot de bedrijfsgroottestructuur van de landbouwbedrijven in het blok.

Grafiek 3

Tabel 8

A- EN B-BEDRIJVEN NAAR GROOTTE

Grootteklasse	A- en B-bedrijven	
	aantal	in %
1 - 3 ha	20	4
3 - 5 ha	40	8
5 - 7 ha	75	16
7 -10 ha	189	40
10 -12 ha	59	13
12 -15 ha	42	9
15 -20 ha	35	7
≥20 ha	13	3
Het gehele blok	473	100

Bronnen: C.B.S.; L.E.I.

Het ruilverkavelingsgebied kan dus worden getypeerd als een gebied met overwegend kleine bedrijven. Bijna 70% der bedrijven is kleiner dan 10 ha en slechts 10% is groter dan 15 ha. De verdeling van de bedrijven over de grootteklassen vertoont hier het normale beeld van de dorpen op de Brabantse zandgronden.

De bedrijfsgroottestructuur kan worden getypeerd door het kengetal "aantal bedrijven van 1-10 ha per 1.000 ha cultuurgrond".

Tabel 9

A- EN B-BEDRIJVEN VAN 1-10 HA

Gebied	Aantal bedrijven 1-10 ha	Oppervlakte cultuurgrond in ha van bedrijven ≥ 1 ha	Aantal bedrijven 1-10 ha per 1.000 ha cul- tuurgrond
I. Oirschot	137	1.956	70
II. Spoordonk	39	599	65
III. Best	87	1.111	78
IV. Boxtel-Liempde	61	690	88
Het gehele blok	324	4.356	74

Bronnen: C.B.S.; L.E.I.

Het aantal bedrijven van 1-10 ha per 1.000 ha cultuurgrond blijkt dus zeer hoog te zijn. Vooral het deel van het blok in de gemeenten Boxtel en Liempde telt relatief zeer veel kleine boeren.

Vervolgens wordt in tabel 10 per gebied een procentuele verdeling van het aantal A- en B-bedrijven over de grootteklassen gegeven.

Tabel 10

A- EN B-BEDRIJVEN NAAR GEBIED

Gebied	Aantal bedrijven ≥ 1 ha	Percentage bedrijven in de grootteklasse						
		1-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	10-12 ha	12-15 ha	15-20 ha	≥ 20 ha
I.Oirschot	207	10	15	41	14	9	8	3
II.Spoordonk	61	16	13	35	8	8	15	5
III.Best	126	14	18	37	17	8	5	1
IV.Bortel- Liempde	79	15	15	47	6	10	4	3
Het gehele blok	473	13	16	40	12	9	7	3

Bronnen: C.B.S.; L.E.I.

Een volledig overzicht van alle bedrijven naar beroepsgroep, grootteklasse en gebied is in bijlage 1 opgenomen.

Tussen de gebieden bestaan nog vrij grote verschillen. In Oirschot (gebied I) is 10% van de bedrijven kleiner dan 5 ha. In de overige drie gebieden is dit percentage vrijwel gelijk; het varieert van 14 tot 16%. In Bortel - Liempde en Best zijn respectievelijk 77% en 68% van de bedrijven kleiner dan 10 ha. In Spoordonk, met 20% van de bedrijven van 15 ha of groter, is de situatie met betrekking tot de bedrijfsgrootte nog het gunstigst. De gemiddelde bedrijfsgrootte bedraagt voor gebied I 9,45 ha, gebied II 9,82 ha, gebied III 8,82 ha en gebied IV 8,73 ha. De geringe grootte van de bedrijven en het grote aantal kleine bedrijven blijkt in dit gebied dus wel een probleem van de eerste orde.

§ 4. Enkele andere productieomstandigheden

Tot de productieomstandigheden worden verder nog gerekend de pacht-eigendomsverhoudingen, de aansluiting op de openbare nutsvoorzieningen en de inrichting en kwaliteit van de bedrijfsgebouwen. Hierover zijn alleen gemeentelijke gegevens bekend. Van de inrichting der bedrijfsgebouwen als zodanig zijn geen gegevens beschikbaar. Als indicatie kan echter wel de ouderdom van de boerderijen worden gebruikt.

Tabel 11

EIGENDOM EN PACT VAN BEDRIJVEN ≥ 1 HA

Gemeente	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met van de cultuurgrond		Oppervlakte cultuur- grond in ha	Percentage cul- tuurgrond	
		≥ 50% in eigendom	> 50% gepacht		in eigen- dom	gepacht
Oirschot	445	73	27	3.484	71	29
Best	226	65	35	1.608	64	36
Bortel	401	61	39	2.797	58	42
Liempde	183	54	46	1.079	51	49

Bron: C.B.S.1955.
2702

De verhouding eigendom-pacht van de cultuurgrond op de bedrijven in Best en Bortel stent overeen met die in Midden-Brabant (+ 40%). In Oirschot komt relatief minder, in Liempde iets meer pachtgrond voor. De verschillen tussen de grootteklassen zijn zeer gering. Daarom zijn deze cijfers niet opgenomen. De gegevens in tabel 11 hebben betrekking op alle grondgebruikers, dus inclusief de C- en D-bedrijven.

Tabel 12 geeft een overzicht van de aansluiting van boerderijen en tuinderswoningen op de openbare nutsvoorzieningen.

Tabel 12

OPENBARE NUTSVOORZIENINGEN

Gemeente	Aantal boerderijen		
	totaal	met aansluiting op	
		elektriciteit	water
Oirschot	387	367	137
Best	193	191	44
Bortel	336	328	39
Liempde	145	138	74

Bron: C.B.S. 1956.

Vrijwel alle boerenwoningen zijn aangesloten op het elektriciteitsnet. Het aantal aansluitingen op het waterleidingnet is gering en beperkt zich tot de boerderijen in de directe omgeving van de dorpskernen. Dooreengenozen is nog niet een vierde deel aangesloten. Deze gegevens zijn overigens reeds enigszins verouderd.

Gegevens over de inrichting van de bedrijfsgebouwen zijn niet beschikbaar. De woningtelling 1956 verschaft echter wel cijfers omtrent de ouderdom van de boerderijen. Hoewel rekening moet worden gehouden met verbouwingen is het toch zo, dat een groot aantal oude boerderijen in een gebied een indicatie is voor een minder doelmatige indeling van de bedrijfsgebouwen.

Tabel 13

DE OUDERDOM VAN BOERDERIJEN

Gemeente	totaal	Aantal boerderijen				
		gebouwd in het tijdvak				
		vóór 1906	1906- 1918	1919- 1940	1941- 1950	na 1950
Oirschot	387	243	17	83	10	34
Best	193	117	5	29	21	21
Bortel	336	231	13	73	9	10
Liempde	145	99	12	22	6	6

Bron: C.B.S.-woningtelling 1956.

Bijna twee derde deel, nl. 65% van het aantal boerderijen is vóór 1906 gebouwd; bijna 20% stamt uit de periode tussen de twee Wereldoorlogen.

HOOFDSTUK III

PRODUKTIEPLAN EN BEDRIJFSVOERING

§ 1. G r o n d g e b r u i k

De bedrijven in het ruilverkavelingsgebied zijn gemengde landbouwbedrijven. Zoals uit bijlage 4 blijkt is de oppervlakte grasland gemiddeld 8% groter dan de oppervlakte bouwland. Het zwaartepunt van het bedrijf valt ook hier op de veehouderij. De verhouding bouwland-grasland is in alle grootteklassen vrijwel gelijk. Ook bij de onderscheiden gebieden is dit het geval.

Een aantal bedrijven in het blok wijkt af van het hierboven weergegeven bedrijfstype. Van deze afwijkende bedrijven wordt in tabel 14 een overzicht gegeven.

Tabel 14

BEDRIJVEN MET AFWIJKENDE STRUCTUUR

	Aantal bedrijven						totaal
	naar type en beroepsgroep						
	A en B					C	
	boom- kwekerij	fruit- kwekerij	tuin- derij 1)	vet- weiderij	fruit- kwekerij + pluim- veehou- derij	tuinde- rij 2)	
1 - 3 ha	3	1	3	1	1	3	12
3 - 5 ha	1	5	2	-	1	2	11
5 - 7 ha	2	-	-	-	-	-	2
7 -10 ha	-	4	1	-	-	-	5
12-15 ha	-	1	-	-	-	-	1
20-25 ha	-	1	-	-	-	-	1
Alle bedrijven	6	12	6	1	2	5	32
I. Oirschot	-	7	3	-	1	2	13
II. Spoordonk	-	1	-	-	-	2	3
III. Best	6	4	1	-	1	1	13
IV. Bortel- Liempde	-	-	2	1	-	-	3

1) Zowel groente- als fruitkwekerij.

2) Van niet-agrariërs, die een intensief tuinbouwbedrijf exploiteren.

Bronnen: C.B.S.; L.E.I.

De belangrijkste van deze bedrijven zijn die van fruitkwekers, boomkwekers en tuinders, welke laatsten behalve fruit ook groente in de open grond telen, zoals asperges, aardbeien en witlof. De intensiteit en het bedrijfstype wijken sterk af van het gemiddelde bedrijf in het gebied. Om te voorkomen, dat de gegevens van deze bedrijven het gemiddelde van het gebied zouden vertekenen, zijn ze bij de verwerking apart gehouden.

Behalve van de hier genoemde bedrijven zijn ook de gegevens van de niet-agrariërs met grondgebruik (C-bedrijven) en de rustende landbouwers (D-bedrijven) apart gehouden. In de bijlagen zijn, voor zover dit belangrijk was, de gegevens van bovengenoemde drie groepen in hun totaliteit opgenomen.

Tot groep D is gerekend een klein aantal bedrijven van geringe grootte, zonder opvolger, met een bedrijfshoofd van oudere leeftijd. Dit zijn geen zuivere landbouwbedrijven, aangezien zowel het bedrijfstype alsook de bedrijfsvoering in den regel afwijkend was en het bedrijf kennelijk van aflopende aard bleek te zijn.

§ 2. H e t b o u w l a n d

Het bouwplan vertoont weinig verschillen, noch per grootteklasse, noch per gebied. Het bouwland wordt gemiddeld voor 79% met granen beteeld en voor 21% met hakvruchten. Het percentage hakvruchten is op de kleine bedrijven groter. Bij de granen zijn de voornaamste gewassen rogge, mengsels van granen en haver. Ook gerst komt op vele bedrijven voor. Op de grotere worden relatief meer mengsels verbouwd dan op de kleine bedrijven. Het hoogste percentage mengsels van granen wordt verbouwd in gebied IV (Boxtel-Liempde), namelijk 32%; het laagste is gebied II (Spoordonk) met 15% (bijlage 5). De voornaamste hakvruchten zijn aardappelen en voederbieten. De teelt van suikerbieten heeft alleen op de bedrijven van 10 tot 20 ha enige betekenis. Het bouwplan kan nog tamelijk extensief worden genoemd. Opmerkelijk in dit verband is ook, dat peulvruchten en groenvoedergewassen vrijwel niet worden verbouwd.

Het voorgaande had betrekking op de bedrijven van A- en B-grondgebruikers. Op de C- en D-bedrijven is het bouwplan vrijwel gelijk aan het totale gemiddelde van de A- en B-bedrijven. De C- en D-bedrijven zijn voor het merendeel kleiner dan 5 ha, derhalve kunnen ze het best vergeleken worden met de kleine bedrijven in de A- en B-groepen. Ten opzichte hiervan hebben de C- en D-bedrijven een minder intensief bouwplan.

Het bouwplan van de speciale bedrijven wordt nog extensiever gebruikt. Deze bedrijven zijn echter gespecialiseerd op een andere tak van agrarische produktie. Het bouwplan wordt hier enigszins als restpost behandeld.

§ 3. Het gebruik van het grasland

Over het gebruik van het grasland zijn geen recente gegevens beschikbaar. Uit gegevens van de metellingen in de jaren 1953 en 1955 blijkt, dat in die jaren de situatie in verschillende opzichten nog voor verbetering vatbaar was. Het percentage gemaaid grasland was in alle gemeenten laag; vooral voor het inkuilen werd er weinig gemaaid. De stikstofgift op het grasland was in alle gebieden gering. Tabel 15 geeft het een en ander weer.

Tabel 15

GRASLANDGEBRUIK

	Opp. gras- land + kunst- weide in ha	Percentage grasland + kunstweide								Kg N per ha gras- land
		gehooïd		ingekuïld		kunstma- tig	beweid			
		to- taal	ge- rui- terd	to- taal	met cons.- mid- del	ge- droogd	dag- rant- soen	int. om- wei- ding	stand- bewei- ding	
Oirschot	1.746	35	16	2	1	0	2	4	20	62
Best	790	28	6	2	1	-	2	7	21	64
Liempde	614	33	13	-	-	-	1	7	24	67
Boxtel	1.542	31	7	1	0	0	2	2	24	70

Bron: C.B.S. mei 1953.

Aangenomen mag worden, dat in de graslandexploitatie sinds 1953 wel enige verbetering is opgetreden. Een goede graslandexploitatie wordt in dit gebied belemmerd door de op grote schaal voorkomende populierenteelt, welke een negatieve invloed heeft op de produktiviteit van het grasland. De pachters worden vaak nog extra gedupeerd door het feit, dat op vele percelen de houtopbrengst ten goede komt aan de verpachters.

Bij de beoordeling van het gebruik van het grasland moet rekening worden gehouden met de slechte ontwateringstoestand, welke vooral in de omgeving van de buurtschap Aarle een rem op de verbeteringen vormt.

§ 4. Veehouderij

Een overzicht van de veestapel geeft bijlage 6. Op de bedrijven van 7 ha en groter is het rundvee het belangrijkste onderdeel van de veestapel. In de groep bedrijven van 3-7 ha komt het rundvee in belangrijkheid niet uit boven de varkens- en kippenstapel, terwijl op de bedrijven, kleiner dan 3 ha, het rundvee weliswaar niet onbelangrijk is, doch als middel tot inkomensvorming onderdoet voor het overige vee. Gemiddeld bedraagt het aantal melkkoeien

per bedrijf 6; per 100 ha cultuurgrond 63 en per 100 ha grasland en kunstweide 119. Als gemiddelden zijn deze dichtheidscijfers voor de gemengde zandbedrijven redelijk te noemen. Per 100 melkkoeien worden dooreengenomen 44 kalveren en 50 pinken aangehouden. Deze aantallen zijn ruim voldoende om de eigen aanfok op peil te houden. Het aantal melkkoeien per bedrijf neemt uiteraard toe, naarmate de bedrijven groter zijn. Op de bedrijven van 3-15 ha is het aantal melkkoeien per 100 ha grasland hoger dan op de grotere bedrijven. Naarmate de bedrijven groter zijn, is de intensiteit van de melkveehouderij geringer. Op de grotere bedrijven tenslotte wordt wat meer jongvee aangehouden dan op de kleinere.

Mestvee komt er in het ruilverkavelingsblok niet veel voor, namelijk 180 stuks op de 473 A- en B-bedrijven. Ook het aantal mestkalveren (129) is gering.

In 1958 had $\frac{3}{4}$ van de A- en B-bedrijven mestvarkens en een even groot aantal had ook fokzeugen. Gemiddeld werden per bedrijf 10 mestvarkens gehouden en 5 fokzeugen. De varkenshouderij is in dit gebied dus wel van belang, zowel wat het fokken als het mesten betreft. Op de bedrijven van 3-15 ha worden relatief minder mestvarkens en fokzeugen gehouden dan op de bedrijven groter dan 15 ha. Erg groot is het verschil, althans bij de varkenshouderij, niet.

De meeste kippen worden gehouden op de bedrijven kleiner dan 3 ha. Het gemiddelde aantal leghennen per bedrijf bedraagt 108. Op de bedrijven van 3-7 ha komt men zelfs aan dit betrekkelijk lage gemiddelde niet toe.

De schapenteelt is in het ruilverkavelingsgebied van geringe betekenis en omvat in totaal 208 schapen.

De intensiteit van de veestapel geeft tussen de vier onderscheiden gebieden geen noemenswaardige verschillen behalve het aantal leghennen per bedrijf, dat in gebied IV (Boxtel-Liempde) veel lager is. Ook het aantal bedrijven met mestvarkens is in dit gebied lager dan in de overige gebieden.

§ 5. De bedrijven van 7 - 10 ha

In de voorgaande paragrafen werd bij de vergelijking van de gebieden in het blok de in die gebieden uiteenlopende bedrijfs-groottesstructuur buiten beschouwing gelaten. Om dit bezwaar enigszins te ondervangen worden in deze paragraaf een aantal kengetallen voor het grondgebruik en de veehouderij op de bedrijven van 7-10 ha in de verschillende gebieden vermeld. De bedrijven in deze grootteklasse mogen bovendien als karakteristiek voor deze streken worden beschouwd. Dit blijkt uit tabel 16, waaruit valt af te leiden, dat 40% van alle bedrijven in dit gebied in deze grootteklasse valt. Een aparte beschouwing van deze groep bedrijven lijkt derhalve alleszins verantwoord.

Gezien de grootte van deze groep bedrijven zullen de diverse gemiddelden niet veel afwijken van het totale gemiddelde, m.a.w. het produktieplan en de bedrijfsvoering in het gehele gebied worden in hoofdzaak bepaald door de groep bedrijven van 7-10 ha. Dit blijkt ook duidelijk uit de tabel.

Tabel 16

PRODUKTIEPLAN VAN BEDRIJVEN 7 - 10 HA

Kengetal	Gebied				Gehele blok
	I	II	III	IV	
Bedrijven					
Aantal	85	21	46	37	189
In % van het totaal	41	34	37	47	40
Percentage cultuurgrond in gebruik als					
bouwland	45	47	46	42	45
grasland	52	49	52	57	53
tuinland	3	4	2	1	2
Percentage bouwland, beteeld met					
granen	79	81	79	76	79
hakvruchten	21	19	20	24	21
Aantal melkkoeien					
per bedrijf	5,6	5,7	5,7	6,0	5,7
per 100 ha grasland en kunstweide	127	139	127	124	128
Mestvarkens					
Bedrijven met mestvarkens	65	18	35	17	135
Mestvarkens per bedrijf	10,1	11,4	9,6	5,6	9,6
Fokzeugen					
Bedrijven met fokzeugen	65	16	37	29	147
Fokzeugen per bedrijf	4,5	6,1	4,8	5,6	5,0
Leghennen					
Bedrijven met leghennen	72	18	44	33	167
Leghennen per bedrijf	103	164	111	78	107

De indeling van de cultuurgrond in bouwland, grasland en tuinland wijkt alleen in gebied II (Spoordonk) enigszins af, voornamelijk als gevolg van de verschillen in aandeel van tuin- en grasland.

Groter zijn de verschillen bij de melkveestapel. Met uitzondering van gebied IV is het aantal melkkoeien per bedrijf gelijk of lager dan het gebiedsgemiddelde. Het aantal melkkoeien per 100 ha grasland en kunstweide ligt in de vergeleken grootteklasse in alle gebieden hoger dan in het gebied als geheel.

Bij de varkensstapel blijkt, dat op de bedrijven van 7-10 ha in gebied IV (Boxtel-Liempde) veel minder mestvarkens voorkomen dan in de overige gebieden. In gebied II (Spoordonk) staan deze

bedrijven zowel wat betreft het mesten als het fokken bovenaan. Op de bedrijven, kleiner dan 5 ha, bestaat veel minder belangstelling voor de varkenshouderij dan op de bedrijven groter dan 5 ha. De bedrijven van 7-10 ha nemen in deze laatste groep wat dit betreft geen uitzonderingspositie in.

Evenals de varkenshouderij heeft ook de kippenhouderij in gebied II de meeste belangstelling, speciaal op de bedrijven van 7-10 ha. In deze groep bedrijven ligt het aantal leghennen per bedrijf flink boven het gemiddelde.

§ 6. Mechanisatie

De mechanisatie speelt onder de huidige omstandigheden een belangrijke rol bij het bereiken van een redelijke arbeidsproductiviteit in het agrarische bedrijf. In bijlage 7 zijn een aantal gegevens vermeld over trekkers en melkmachines.

Uit deze gegevens blijkt, dat de motorisering nog niet ver is voortgeschreden. Op 12% van de A- en B-bedrijven komt een trekker voor. De meeste trekkers vindt men uiteraard op de grotere bedrijven. Dat het aantal bedrijven met trekkers niet groter is, hangt uiteraard samen met de bedrijfsgroottestructuur. Op vele bedrijven zou een trekker niet rendabel zijn.

Uit de 473 A- en B-bedrijven bleken er 36 een melkmachine te hebben in mei 1958. Relatief is het aantal bedrijven met melkmachine vrijwel gelijk in de vier onderscheiden gebieden. Gebied III (Best) blijft in dit opzicht iets bij de overige gebieden achter.

Tabel 17

MACHINAAL MELKEN

Gebied	Percentage bedrijven met melk- machine	Percentage koeien machinaal gemolken
I. Oirschot	8	13
II. Spoordonk	9	13
III. Best	7	9
IV. Boxtel- Liempde	8	10

Bron: C.B.S.

De melkmachine blijkt in dit gebied nog geen grote verbreiding te hebben gevonden. Dit is alleszins begrijpelijk. De graslandexploitatie wordt ten zeerste belemmerd door het grote aantal populieren en dit heeft directe gevolgen op de omvang van de rundveestapel. Bovendien heeft het grote aantal kleine bedrijven in dit gebied tot gevolg, dat er relatief slechts weinig bedrijven voorkomen, die voldoende melkkoeien hebben voor een rendabele exploitatie van een melkmachine.

§ 7. De t u i n b o u w

De totale oppervlakte tuingrond in het gehele ruilverkavelingsblok omvat 224 ha, dit is 4,3% van de totale oppervlakte cultuurgrond, waarbij met de aftrek van de onderteelt rekening is gehouden. Hiervan is 93 ha (42%) in gebruik bij de 31 speciale tuinbouwbedrijven. Op deze speciale tuinbouwbedrijven is 59% van de cultuurgrond als tuinland in gebruik (bijlage 4). Voor deze bedrijven is de tuinbouw dus hoofdzaak. Bovendien zijn er nog een aantal bedrijven, waar de tuinbouw weliswaar niet domineert, doch echter wel een zeer belangrijke inkomensfactor vormt; deze groep bedrijven is echter niet groot. Voor de overige bedrijven is de tuinbouw, voor zover deze althans aanwezig is, van zeer geringe betekenis.

Van de 673 bedrijven van 1 ha en groter in het blok hebben er 387 (58%) tuinland in gebruik. De belangrijkste tuinbouwgewassen zijn: pit- en steenvruchten (appels), groente in de open grond (o.a. aardbeien en asperges) en kleinfruit (zwarte bessen). Tabel 18 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 18

TUINBOUW

Gebied	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met tuinland	Oppervlakte tuinland in ha	Percentage tuinland			
				glas- teelt	groente in open grond	pit- en steenvruchten	kleinfruit
I. Oirschot	296	65	99	0	25	65	6
II. Spoorndonk	82	70	38	-	36	61	1
III. Best	197	56	77	-	15	56	7
IV. Boxtel-Liempde	98	30	10	-	14	86	-

Bron: C.B.S.1958.

Uit bijlage 9 blijkt, dat op 258 A- en B-bedrijven een meer of minder grote oppervlakte boomgaard voorkomt, hoofdzakelijk appels. Gegevens over de kwaliteit van deze boomgaarden zijn niet beschikbaar. Aangenomen mag echter worden, dat de meerderheid van deze boomgaarden van een verouderd type is met een geringe produktiviteit. De gemiddelde oppervlakte boomgaard per bedrijf is immers klein en het is niet aannemelijk, dat de boomgaarden op deze gemengde landbouwbedrijven de verzorging krijgen en kunnen krijgen, die zij nodig hebben.

Van de perspectieven voor de tuinbouw is zonder nader onderzoek niet veel te zeggen. Voor de ontwikkelingsmogelijkheden zijn immers niet alleen de produktieomstandigheden en de afzetverhoudingen van betekenis, maar ook de instelling en mentaliteit van de bevolking.

Op de produktieomstandigheden behoeft een uitbreiding van de tuinbouw niet af te stuiten. Voor de tuinbouw geschikte grond, ook voor de meer intensieve teelten, is in voldoende mate aanwezig. Bovendien komt er na de verbetering van de waterstaatkundige toestand nog meer voor de tuinbouw geschikte cultuurgrond ter beschikking.

Ook met betrekking tot de afzetmogelijkheden lijken de vooruitzichten niet ongunstig. In Eindhoven is een groente- en fruitveiling van betekenis aanwezig. Een beduidend deel van de op deze veiling aangevoerde groenten is bestemd voor consumptie in de directe omgeving. Beslissend voor de ontwikkeling van de tuinbouw is echter de belangstelling van de agrarische bevolking en deze lijkt vooralsnog niet groot. De ontwikkeling van de laatste jaren schijnt dan ook niet op een belangrijke uitbreiding te wijzen.

§ 8. H e t p r o d u k t i e n i v e a u

In het voorgaande werd een globale schets gegeven van de omstandigheden, waaronder en de wijze, waarop de agrarische produktie in het ruilverkavelingsgebied plaatsheeft. Nu is het aan de hand van gegevens met betrekking tot het grondgebruik en de omvang en samenstelling van de veestapel zeer moeilijk zich een beeld te vormen van het produktieniveau in het gebied.

Met behulp van de methode van de standaarduren is het echter mogelijk een globale indruk te krijgen van het gemiddelde produktieniveau per ha en per bedrijf. De diverse gewassen en diersoorten kunnen namelijk door middel van verhoudingsgetallen onder één noemer worden gebracht en tot produktieëenheden worden omgerekend. Deze verhoudingsgetallen zijn gebaseerd op de hoeveelheid arbeid, die voor de verzorging van de gewassen en diersoorten noodzakelijk is, waarbij is uitgegaan van een bepaald niveau van de bedrijfsvoering en de produktieomstandigheden. Deze getallen noemt men standaarduren. Zij geven, uitgedrukt per ha en per bedrijf, een indruk van het aantal produktieëenheden per ha dan wel per bedrijf. Bijlage 10 geeft een overzicht van het aantal standaarduren per ha en per bedrijf, alsmede van de procentuele verdeling van deze standaarduren over de bedrijfsonderdelen.

Het aantal standaarduren per ha blijkt groter te zijn, naarmate de bedrijven kleiner zijn. Hierin komt het streven van de boeren op deze kleine bedrijven naar een compensatie voor de te geringe bedrijfsoppervlakte tot uiting. Dit hogere intensiteitsniveau per ha op de kleinere bedrijven heeft de geringere bedrijfsgrootte echter niet geheel kunnen compenseren. Het aantal standaarduren per ha is dooreengenomen op de grotere bedrijven hoger dan op de kleinere bedrijven. De toeneming is uiteraard minder dan evenredig.

Opmerkelijk is dat in de grootteklassen 5-7 ha, 7-10 ha en 10-12 ha het aantal produktieëenheden per ha weinig uiteenloopt. Ook het verschil tussen de grootteklassen 10-12 ha en 12-15 ha is niet groot. Op de bedrijven van 15 ha en groter is het aantal produktieëenheden per ha echter weer een stuk geringer.

Uit de gegevens met betrekking tot het procentuele aandeel van de varkens- en kippenhouderij en van het tuinland in het produktieniveau blijkt, dat de verschillen in produktie per ha op de kleinere en grotere bedrijven voornamelijk worden veroorzaakt door het aandeel van de genoemde bedrijfsonderdelen. Ook bij de verschillen tussen de gebiedsonderdelen speelt de relatieve betekenis van de bedrijfsonderdelen een rol.

Tenslotte kan hier nog worden vermeld, dat het aantal standaard-uren per ha in het ruilverkavelingsgebied lager is dan het gemiddelde van de zandgronden, zoals dat bleek uit het derde onderzoek naar het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden. 1)

1) "Het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden 1949-1958",
L.E.I.

HOOFDSTUK IV

DE AGRARISCHE BEVOLKING

De sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied Oirschot-Best zou niet volledig zijn, wanneer de landbouwbevolking buiten beschouwing zou worden gelaten. Het is echter niet mogelijk op alle aspecten van deze groep in te gaan. In verband hiermede is beperking geboden. Daarbij wordt getracht vooral aandacht te besteden aan de veranderingen die er plaatshebben. In de eerste paragraaf wordt daarom ingegaan op de ontwikkeling van het aantal in de landbouw werkzame mannen van 1930 tot 1956. In deze periode ziet men immers aanzienlijke veranderingen optreden in de omvang en samenstelling van de agrarische bevolking. Deze veranderingen hangen nauw samen met de ontwikkeling van de beroepskeuze en van de afvloeiing uit de landbouw.

In verband hiermede wordt in een tweede paragraaf de beroepskeuze van de boerenzoon aan de orde gesteld. Dit onderwerp is bovendien van grote betekenis in verband met de toekomstige ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven, van de gemiddelde bedrijfsgrootte en uiteraard ook van de omvang van de agrarische bevolking.

Van grote betekenis is tenslotte, dat de wijzigingen in de samenstelling van de plattelandsbevolking gepaard gaan met een verandering in de aard, mentaliteit en instelling van de agrarische bevolking, welk proces overigens nog in volle gang is. Deze ontwikkeling oefent o.a. ook invloed uit op de beroepskeuze van de agrarische jeugd en wel in die zin, dat men zich anders gaat instellen ten aanzien van een bestaan in en buiten de landbouw. Daarom worden in een derde paragraaf enkele globale opmerkingen gemaakt over de veranderingen in het denken en in de levensstijl van de agrarische bevolking.

§ 1. De ontwikkeling van het aantal in de landbouw werkzame mannen van 1930 tot 1956

Tabel 19 geeft allereerst een beeld van de omvang van de mannelijke agrarische beroepsbevolking en van het aandeel van de agrarische sector in de totale mannelijke beroepsbevolking in de belangrijkste gemeenten van het ruilverkavelingsgebied in de jaren 1930, 1947 en 1956.

Tabel 19

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

Gemeenten	1930			1947			1956		
	Manne- lijke be- roeps- bevol- king	Waarvan agrarisches		Manne- lijke be- roeps- bevol- king	Waarvan agrarisches		Manne- lijke be- roeps- bevol- king	Waarvan agrarisches	
		aan- tal	in %		aan- tal	in %		aan- tal	in %
Oirschot	1.449	715	49	1.681	817	49	1.864	622	33
Best	1.249	388	31	1.808	422	23	2.523	273	11
Liempde	541	301	56	640	318	50	673	208	31
Boxtel	3.053	693	23	3.426	730	21	3.873	523	14

Bron: C.B.S.-volks- en beroepstellingen en woningtelling 1956.

Van 1930 tot 1947 blijkt het aantal in de landbouw werkzame mannen in alle vier de gemeenten nog te zijn toegenomen. Deze toename blijft echter achter bij die van de totale mannelijke beroepsbevolking, zodat het percentage agrariërs in de totale beroepsbevolking is gedaald. De gemeente Oirschot maakt hierop echter een uitzondering; hier bleef in de desbetreffende periode de verhouding tussen de agrarische en niet-agrarische beroepsbevolking constant. Bij de beoordeling van de omvang van de agrarische beroepsbevolking in 1947 moet rekening worden gehouden met de voorafgaande oorlogs- en crisisjaren, waarin de afvloeiing uit de landbouw niet mogelijk was of werd afgeremd.

Na 1947 daalt het aantal in de landbouw werkzame mannen en wel in die mate dat het in 1956 lager is dan in 1930. Stelt men het aantal in 1930 in de agrarische sector werkzame mannen op 100, dan zijn de indexcijfers voor Oirschot, Best, Liempde en Boxtel respectievelijk 87, 70, 69 en 75.

Men kan zich hierbij afvragen, bij welke categorie arbeidskrachten de afvloeiing uit de landbouw zich het sterkst heeft voorgedaan. Daar bij de beroepstelling in 1930 geen onderscheid werd gemaakt tussen medewerkende zoons en arbeiders kan deze vraag alleen voor de periode 1947 tot 1956 worden beantwoord. In tabel 20 wordt daarom een indruk gegeven van de vermindering van de agrarische beroepsbevolking, verdeeld naar bedrijfshoofden, medewerkende zoons en arbeiders.

Tabel 20

MANNELIJKE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING

			Aantal mannelijke agrarische beroeps- personen			
			totaal	bedrijfs- hoofden	meewerken- de zoons	ar- beiders
Oirschot						
aantal	1947		817	400	278	139
	1956		622	386	188	48
indexcijfers	1947 = 100		76	97	68	35
Best						
aantal	1947		422	214	146	62
	1956		273	193	54	26
indexcijfers	1947 = 100		65	90	37	42
Liempde						
aantal	1947		318	184	97	37
	1956		208	143	55	10
indexcijfers	1947 = 100		65	78	57	27
Boxtel						
aantal	1947		730	363	236	131
	1956		523	331	142	50
indexcijfers	1947 = 100		72	91	60	38

Bron: C.B.S.-volks- en beroepstelling 1947; woningtelling 1956.

De mannelijke agrarische beroepsbevolking blijkt in alle vier de gemeenten sterk te zijn afgenomen. De vermindering is het sterkst bij de arbeiders; bij de medewerkende zoons is de afneming echter eveneens aanzienlijk. Van gemeente tot gemeente treden enkele niet onbelangrijke verschillen op. In Best en in Liempde is de vermindering het sterkst. In Best is dit vooral een gevolg van de afneming van de medewerkende zoons en in Liempde van de arbeiders en bedrijfs-
hoofden. In Oirschot blijkt het aantal bedrijfshoofden slechts in geringe mate te zijn gedaald; ook bij de medewerkende zoons is de afneming niet zo sterk als in de andere gemeenten.

De belangrijkste aspecten van de recente ontwikkeling zijn wel de zeer sterke vermindering van het aantal agrarische arbeiders en de daling van het aantal medewerkende zoons. De figuur van de vroeger in dit gebied veel voorkomende inwonende knecht en van de boerenarbeider is vooral onder invloed van de uitbreiding van de niet-agrarische werkgelegenheid vrijwel verdwenen. Met de daling van het aantal medewerkende zoons betekent dit een tamelijk ingrijpende wijziging in de arbeidsvoorziening in de landbouw en tevens een toeneming van het aantal eenmansbedrijven.

In de vermindering van het aantal in de landbouw werkzame zoons komt de in de afgelopen jaren plaatshebbende wijziging in de verhoudingen op het platteland en in de opvattingen over de beroeps-

keuze van de agrarische jeugd tot uiting. In de volgende paragraaf zal derhalve nader worden ingegaan op de beroepskeuze van de agrarische jeugd, op de afvloeiing uit de landbouw en op het hiermee samenhangende opvolgingsvraagstuk.

§ 2. De beroepskeuze van de boerenzoon

Bij de behandeling van de onderwerpen die samenhangen met de beroepskeuze van de boerenzoon, kan gebruik gemaakt worden van gegevens, die verkregen zijn in het kader van door het Economisch-Technologisch Instituut voor Noord-Brabant in 1954 en 1955 in de gemeenten Oirschot en Best uitgevoerde onderzoeken.

Uit deze gegevens bleek, dat in de gemeente Best in 1954 van de 140 zoons die de lagere school hadden verlaten en nog thuis woonden er 98 in de landbouw werkzaam waren. Van deze 98 in de landbouw werkzame zoons konden er 30 geen bedrijfshoofd worden op het ouderlijk bedrijf. Twee derde van het aantal buiten de landbouw werkzame boerenzoons kon als ongeschoold arbeider worden beschouwd. Dit was voor een deel het gevolg van de omstandigheid, dat een aantal van hen na de lagere school kortere of langere tijd in de landbouw had gewerkt. Aan de hand van deze cijfers kan dus worden vastgesteld, dat de afvloeiing uit de landbouw toentertijd in Best nog zeer onbevredigend verliep.

Dit was in 1955 ook in de gemeente Oirschot het geval. Van de 325 nog thuis wonende zoons die een beroep uitoefenden, werkten er 252 in de landbouw, 18 in de industrie, 28 in de bouwvakken en 27 vonden werkgelegenheid in de sector economische en sociale diensten. Het aantal boerenzoons dat voortgezet niet-agrarisch onderwijs volgde, was gering.

Het grote aantal in de landbouw werkzame boerenzoons kwam ook tot uiting in een betrekkelijk hoog generatiedrukcijfer, nl. 1,6. De generatiedruk is een maat voor de opvolgingsdruk. Bij een generatiedruk van 1,0 is er een evenwicht tussen het jaarlijks aantal potentiële opvolgers en het aantal jaarlijks vrijkomende bedrijven. Een generatiedruk hoger dan 1 wijst dan op opvolgingsmoeilijkheden, doordat er voor een aantal potentiële opvolgers geen bedrijf beschikbaar is. Aan de hand van het generatiedruk-cijfer in 1955 kon derhalve worden vastgesteld, dat er toen in de gemeente Oirschot sprake was van een ernstig opvolgingsvraagstuk.

Sindsdien is er weer een aantal jaren verlopen en men mag aannemen, dat de opvattingen over de beroepskeuze van de boerenzoon ook bij de agrarische bevolking enige wijziging hebben ondergaan. In verband hiermede is eind 1959 in het in de gemeente Oirschot gelegen deel van het ruilverkavelingsgebied een globaal onderzoek ingesteld naar de beroepen en bezigheden van de nog thuis wonende zoons. Hierdoor werd het tevens mogelijk de situatie in 1959 voor het desbetreffende gebied te vergelijken met die in 1955.

Tabel 21 geeft een overzicht van de beroepen en bezigheden van de nog thuis wonende boerenzoons van 15 jaar en ouder in 1955 en 1959.

Tabel 21

BEROEPEN INWONENDE ZOONS $\geq$ 15 JAAR

(deel van de gemeente Oirschot in het blok)

Beroep	1955		1959	
	aantal zoons	percen- tage	aantal zoons	percen- tage
Op ouderlijk bedrijf	158	68	125	51
In loondienst in de landbouw	4	2	4	2
Zelfstandig landbouwer	-	-	5	2
Industrie en ambacht	21	9	35	14
Bouwwakarbeider (incl.grondwerk)	21	9	23	9
In econ. en sociale diensten	16	7	28	12
Studerend	11	5	25	10
Totaal	231	100	246 ¹⁾	100

1) Van één zoon beroep niet bekend.

In 1955 blijkt meer dan twee derde, nl. 70% van de nog thuis wonende zoons werkzaam te zijn in de landbouw. Het aantal zoons dat voortgezet onderwijs volgt is zeer gering. De beroepskeuze is dus nog in sterke mate op de landbouw gericht. Het aantal gezinnen met twee of meer in de landbouw werkzame zoons bedraagt 49. Dit zijn over het algemeen bedrijven, waar in de toekomst moeilijkheden bij de opvolging zijn te verwachten of waar een aantal medewerkende zoons alsnog naar een niet-agrarisch beroep zal overgaan. Een berekening van de generatiedruk is voor 1955 strikt genomen niet mogelijk, omdat wij niet precies weten, hoeveel bedrijven er in 1955 in het betrokken gebied aanwezig waren. Stellen wij dit aantal op 270 - in 1959 zijn er 268 bedrijven - , dan komen wij tot een generatiedruk van 1,4.

In de periode 1955 tot 1959 is het aantal op het ouderlijk bedrijf of in loondienst in de landbouw werkzame, thuis wonende zoons vrij sterk verminderd en wel van 70% tot 53%. Opmerkelijk is ook de toegenomen belangstelling voor het voortgezet onderwijs. Verder kan men een uitbreiding constateren van het aantal zoons, werkzaam in industrie en ambacht en in de sector economische en sociale diensten. Er is dus een niet onaanzienlijke verandering gekomen in de verhouding van het aantal in en buiten de landbouw werkzame zoons.

De verbetering in de beroepskeuze van de boerenzoon en in de afvloeiing uit de landbouw komt ook tot uiting in de generatiedruk. Deze bedraagt in 1959 1,12; dit is dus aanmerkelijk lager dan de generatiedruk voor de gehele gemeente in 1955 en ook lager dan de voor 1955 globaal berekende. Men mag dus aannemen, dat de moeilijkheden rondom de opvolging in 1959 niet meer zo groot zijn als in 1955. Dit volgt ook uit het feit, dat er in 1959 29 gezinnen met twee of meer in de landbouw werkzame zoons aanwezig zijn tegen 49 in 1955.

Het beschikbare materiaal maakt het vervolgens ook mogelijk een beeld te krijgen van de beroepen en bezigheden van de zoons die sinds 1955 15 jaar zijn geworden en van de veranderingen in het beroep van de inwonende zoons die in 1955 reeds 15 jaar of ouder waren. Hierbij kan nog onderscheid worden gemaakt tussen de zoons die zowel in 1955 als in 1959 thuis woonden en tussen de zoons die sinds 1955 het ouderlijk huis hebben verlaten. Tabel 22 geeft een overzicht van de beroepen en bezigheden van de zoons uit deze drie groepen in 1955 en in 1959.

Tabel 22

BEROEPEN VAN IN 1955 INWONENDE ZOONS

Beroep	Aantal zoons				
	in 1955 < 15 jaar in 1959 ≥ 15 jaar 1959	inwonend in 1955 en 1959		inwonend in 1955 uitwonend in 1959	
		1955	1959	1955	1959
Op ouderlijk bedrijf	24	133	101	25	1
In loondienst in de landbouw	1	3	3	1	-
Zelfstandig landbouwer	-	-	5	-	11
Industrie en ambacht	7	16	28	5	8
Bouwvak (incl.grondwerk)	3	15	19	6	12
Econ. en sociale diensten	1	9	28	7	12
Studerend	25	11	2	-	-
Totaal	61	187	186 ¹⁾	44	44

1) Van één zoon beroep niet bekend.

Uit dit overzicht blijkt, dat minder dan de helft van de boerenzoons die na 1955 15 jaar zijn geworden, in 1959 in de landbouw werkzaam is. Meer dan de helft heeft dus een beroep of bezigheid buiten de landbouw. Van grote betekenis is ook, dat van de 61 zoons uit deze groep er in 1959 25 voortgezet onderwijs volgden. Het lijkt dus wel verantwoord te concluderen, dat de afvloeiing in de afgelopen jaren op een meer bevredigende wijze is gaan verlopen dan vroeger het geval was.

Een niet onbelangrijk aantal van de zoons die in 1955 in de landbouw werkzaam waren, is in de afgelopen jaren naar een niet-agrarisch beroep overgegaan. Dit betreft niet alleen zoons die het ouderlijk huis hebben verlaten, maar ook zoons die in 1959 nog thuis woonden. Van deze groep heeft ongeveer 20% de landbouw de rug toegekeerd. Uit tabel 22 is niet op te maken, in welke bedrijfstakken deze afgevloede boerenzoons terecht zijn gekomen. Uit de beschikbare gegevens blijkt, dat van de 27 inwonende zoons die de landbouw hebben verlaten, er 10 naar de sector handel en verkeer - in de tabel gerekend onder economische en sociale diensten - , 9 naar de bouwvakken en 9 naar de sector industrie en ambacht zijn overgegaan. Onder de personen die reeds in 1955 buiten de landbouw werkzaam waren, hebben weinig veranderingen in het beroep plaatsgehad.

Van de 25 in de landbouw werkzame personen, die sinds 1955 het ouderlijk huis hebben verlaten, zijn er 11 zelfstandig boer geworden; de overigen hebben op één na een bestaan buiten de landbouw gevonden. Het was niet mogelijk na te gaan, wanneer deze overgang heeft plaatsgehad.

In een periode van ongeveer vier jaar, nl. van 1955 tot 1959, blijken 78 boerenzoons de landbouw te hebben verlaten. Van deze boerenzoons zijn er 37 direct of tamelijk kort na de lagere school afgevloed; 41 hebben echter enige tijd in de landbouw gewerkt alvorens zij naar een niet-agrarisch beroep overgingen. Van de 162 boerenzoons, die in 1955 in de landbouw werkzaam waren, had in 1959 25% de landbouw verlaten.

De sterkere afvloeiing behoeft op zichzelf nog niet te wijzen op een verbetering van de beroepskeuze van de agrarische jeugd. De beroepen en bezigheden van de boerenzoons, die in de afgelopen jaren 15 jaar zijn geworden wijzen er echter wel op, dat een merkbare verbetering in de beroepskeuze is opgetreden. Uit de volgende paragraaf moge blijken, dat deze verbetering niet incidenteel en toevallig is, maar een blijvend karakter heeft.

§ 3. De veranderingen in de agrarische -- samenleving

De in de vorige paragraaf geconstateerde veranderingen in de beroepskeuze van de boerenzoons en in de afvloeiing uit de landbouw vormen geen geïsoleerd verschijnsel, maar houden verband met de wijzigingen in de structuur en het cultuurpatroon van de agrarische samenleving. Met cultuurpatroon is hier dan bedoeld het onderling samenhangend geheel van opvattingen, denkbeelden, gedragsregels en handelwijzen van de bevolking.

Het heeft derhalve wel enige zin hier in het kort op deze veranderingen in te gaan. Dit te meer, daar deze veranderingen niet alleen van grote betekenis zijn voor de verdere ontwikkeling van de beroepskeuze van de agrarische jeugd, maar ook invloed zullen uitoefenen op de houding van de agrarische bevolking ten opzichte van het landbouwbedrijf.

Voor een goed begrip van het ontwikkelingsproces, dat de boerenstand in het ruilverkavelingsgebied Oirschot-Best momenteel doormaakt, is enige kennis van de oude traditionele plattelandssamenleving zeer nuttig en wellicht onmisbaar. Daarom zal hier zeer beknopt iets worden gezegd van de voornaamste kenmerken van de oude plattelandssamenleving, zoals die aan het einde van de vorige eeuw in het ruilverkavelingsgebied werd aangetroffen.

De gemeenten Oirschot, Best en ook Liempde droegen nog een sterk agrarisch stempel. Dit is niet alleen een gevolg van de omstandigheid, dat de landbouw de voornaamste bedrijfstak was, maar ook van het feit, dat vele niet-boeren grond in gebruik hadden en voor hun bestaan zelfs op dit grondgebruik waren aangewezen. Andere belangrijke kenmerken van deze samenleving zijn de sterke binding aan het lokale milieu - het leven van de plattelandster speelt zich voornamelijk af binnen het kader van het gezin, de buurt en het dorp - en het tamelijk sterke isolement, vooral in geestelijk en sociaal opzicht.

Een belangrijk aspect van de structuur van de agrarische samenleving is de aanwezigheid van een bovenlaag, bestaande uit gezeten boerenfamilies, wier leden traditiegetrouw zitting hadden in gemeenteraad en kerkbestuur. Het vermogen van de boeren uit de bovenlaag bestond voornamelijk uit grond; zij hadden meer grond in eigendom dan zij zelf gebruikten. De overige boeren hadden over het algemeen een kleiner bedrijf dan de boeren uit de bovenlaag. Verder telde de agrarische samenleving betrekkelijk veel keuterboeren, boerenarbeiders en dagloners.

Naast en boven de boeren trof men in het dorp verder aan de winkelier, de ambachtsman, de onderwijzer en de brouwer. In een dorp als Oirschot vormden de kleine dorpsfabrikanten met de notabelen, waaronder notaris en kantonrechter, een betrekkelijk belangrijke groep. Verder moet nog worden gewezen op de aanwezigheid van klompenmakers, vooral in Best en Liempde.

Het cultuurpatroon van deze samenleving was vrijwel geheel aan het verleden ontleend. De samenleving zag nauwlettend toe op de naleving van de als juist aanvaarde gedragsregels. De grote invloed van traditie en milieu leidde tot een zekere uniformiteit in denken en handelen. Deze uniformiteit kwam tot uiting in de beroepskeuze, in de bedrijfsvoering en in het behoeftenpatroon.

De beroepskeuze was traditioneel bepaald: de boerenzoon werd boer. De zoons van keuterboer en boerenarbeider hadden evenmin veel te kiezen. Buiten de landbouw was er betrekkelijk weinig werkgelegenheid. In het traditioneel gevoerde landbouwbedrijf steunde men sterk op het voorbeeld van anderen. De levensomstandigheden, vooral van de boerenarbeiders en dagloners, waren allesbehalve rooskleurig. De plattelandster had echter weinig vergelijkingsmogelijkheden en hij nam genoegen met de situatie, waarin hij verkeerde.

Sinds 1900 is er in deze plattelandssamenleving veel veranderd. De veranderingen betroffen aanvankelijk, zoals bekend, voornamelijk het landbouwbedrijf. Vele kleine boeren konden door uit-

breiding van hun bedrijf en door opvoering van de produktiviteit hun bestaansbasis verstevigen. Door de grotere ontginningsmogelijkheden nam ook het aantal bedrijven toe.

In een later stadium zien wij een uitbreiding van de niet-agrarische werkgelegenheid. In hoofdstuk I is reeds op deze ontwikkeling ingegaan. In dit verband dient echter te worden gewezen op de grote verschillen in de situatie voor en na de Tweede Wereldoorlog. Voor de oorlog waren het vooral personen uit het milieu van de boerenarbeiders en van de boeren met een heel klein bedrijf, die uit de agrarische sector naar de industrie of andere bedrijfstakken overgingen. Deze overgang leidde niet tot een vermindering van het aantal landbouwers; het tegendeel was zelfs het geval. Ook het forenzenverkeer bleef van een betrekkelijk geringe omvang. De sterke uitbreiding van Philips in de jaren twintig en de vestiging van Bata in Best in 1933 hebben naar alle waarschijnlijkheid weinig invloed gehad op de boerenbevolking. Wel zou in Best eerder dan in andere plaatsen een tekort aan landarbeiders zijn opgetreden. Dit alles bracht mee, dat betrekkelijk weinig elementen van buiten tot de boerenbevolking in het ruilverkavelingsgebied doordrongen en dat deze bevolkingsgroep slechts in geringe mate de invloed van de industriële ontwikkeling onderging. Aldus is het te verklaren, dat aan het einde van de Tweede Wereldoorlog nog een aantal kenmerken en elementen uit de oude, traditionele plattelandssamenleving aanwezig waren, zoals de invloed van milieu en traditie, de geringe contacten met de buitenwereld, de uniforme levensstijl, de sterke weerstanden tegen een beroep buiten de landbouw, in het bijzonder tegen het werken in de industrie, en het lage behoefteniveau.

Na de Tweede Wereldoorlog, vooral na 1950, treden er ook bij de boerenbevolking in het ruilverkavelingsgebied grote en ingrijpende veranderingen op. Deze hangen samen met de wijzigingen in de economische en sociale structuur op het platteland, zoals die reeds in hoofdstuk I en in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk werden beschreven, nl. een sterke uitbreiding van de niet-agrarische werkgelegenheid, een toeneming van het aantal forenzen en de sterke daling van het aandeel van de boerenbevolking in de totale plattelandsbevolking. Verder moet worden gewezen op de structurele veranderingen in het landbouwbedrijf, met name de vermindering van de arbeidsbezetting en de toenemende kapitaalintensiteit.

De veranderingen in het cultuurpatroon van de plattelandsbevolking dringen uiteindelijk ook door tot de boerenbevolking. Dit gebeurt vooral via de gewijzigde verhoudingen in het boerengezin, waar steeds meer kinderen een beroep of bezigheid krijgen buiten het bedrijf of het gezin. Deze ontwikkeling, bestaande uit een toenemend contact van de boerenbevolking met de meer gedifferentieerde, dynamische en uit het stedelijk milieu afkomstige moderne levensstijl, kan aanleiding geven tot wrijving, spanningen en moeilijkheden in het boerengezin en in de agrarische samenleving. Het is in dit verband echter niet mogelijk nader op deze verschijnselen in te gaan.

Het zal duidelijk zijn, dat de gewijzigde verhoudingen van

grote betekenis zijn voor de beroepskeuze van de boerenzoon. De traditioneel bepaalde beroepskeuze en de primaire gerichtheid op de landbouw zijn momenteel aan het verdwijnen. Dit is ook het geval met de weerstanden tegen het werken in de industrie. De boerenzoon kan thans kiezen uit verschillende beroepen. Het is niet uitgesloten, dat vele van deze beroepen hem aantrekkelijker voorkomen dan een bestaan in de landbouw. Hierbij is het van groot belang, dat andere bevolkingsgroepen op het platteland naar de mening van de boerenbevolking meer verdienen, onder gunstiger omstandigheden leven en werken en over meer vrije tijd beschikken. Hier komt nog bij, dat het overnemen van een landbouwbedrijf zware lasten meebrengt. Veel bedrijfsgebouwen in het ruilverkavelingsgebied zijn bovendien sterk verouderd.

Het is dan ook te verwachten, dat bij de beroepskeuze van de boerenzoon andere factoren een rol zullen gaan spelen, zoals het te verwachten inkomensniveau, de werk- en levensomstandigheden in en buiten de landbouw en het sociale aanzien van het agrarische beroep. De boerenzoon zal, in veel sterkere mate dan in het verleden, de toekomstmogelijkheden in de landbouw gaan vergelijken met die buiten de landbouw. Hierbij is het niet uitgesloten, dat het toenemende contact van de boerenbevolking met andere bevolkingsgroepen en de met de voortschrijdende verstedelijking van het platteland gepaard gaande stijging van het behoeftenniveau een negatieve invloed zullen uitoefenen op de animo van de agrarische jeugd voor een bestaan in de landbouw.

De in de vorige paragraaf beschreven ontwikkeling zal dan ook zeker verder doorgaan, uiteraard bij voldoende werkgelegenheid buiten de landbouw. In welk tempo het een en ander zal geschieden is echter moeilijk te zeggen. De zo juist genoemde factoren zijn ook in het ruilverkavelingsgebied werkzaam. Aan de andere kant mag worden aangenomen, dat in dit gebied, en met name in Oirschot, vanouds een gezeten boerenbevolking met een tamelijk sterk standsbewustzijn aanwezig is, zodat rekening mag worden gehouden met een relatief sterke binding aan het agrarische beroep. Onder deze omstandigheden lijkt het wenselijk de ontwikkeling van de beroepskeuze van de boerenzoon en van de afvloeiing uit de landbouw nauwlettend te volgen. Van grote betekenis hierbij zijn de opvattingen over een bestaan in en buiten de landbouw, zoals die momenteel bij de agrarische bevolking leven.

De veranderingen op het platteland zijn tenslotte ook van grote invloed op de houding van de boerenbevolking ten opzichte van het landbouwbedrijf. In de volgende paragraaf zullen hierover enkele opmerkingen worden gemaakt.

§ 4. De bedrijfshoofden

De veranderende omstandigheden in het ruilverkavelingsgebied zullen zeer zeker ook invloed uitoefenen op de houding van de boeren ten opzichte van het landbouwbedrijf. Voor zover zij aanleiding geven tot gevoelens van onbehagen en onzekerheid zullen zij de bedrijfsvoering niet ten goede komen.

Een gunstige omstandigheid is, dat de op traditie en milieu steunende bedrijfsvoering steeds meer plaats moet maken voor een meer zelfstandige bedrijfsvoering, gebaseerd op een groter inzicht in de structuur van het eigen bedrijf. Voor zover er nog sprake is van een gebrek aan zelfstandig denken en handelen en van eigen initiatief, houdt dit verband met de sociale structuur en het cultuurpatroon. Het is dan ook zeer wel mogelijk, dat met het verdwijnen van een aantal elementen uit het oude traditionele cultuurpatroon een belangrijke verbetering zal optreden in de bedrijfsvoering, zeker wanneer door de daartoe bevoegde instellingen aan dit proces aandacht zal worden besteed.

Eveneens mag worden aangenomen, dat een aantal boeren in de toegenomen welvaart buiten de landbouw een stimulans vinden voor een streven naar verbetering van het bedrijf en van de bedrijfsvoering. Vooral voor deze boeren is de in het kader van een ruilverkaveling plaatshebbende verbetering van de produktieomstandigheden van grote betekenis.

Tenslotte volgen hier nog enkele gegevens met betrekking tot het bedrijfshoofd, nl. de leeftijdsopbouw en het gevolgde landbouwonderwijs.

Tabel 23

LEEFTIJDOPBOUW VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

	totaal	Aantal bedrijfshoofden in de leeftijdsklassen van						Gemiddel- de leef- tijd
		< 25 jaar	25-35 jaar	35-45 jaar	45-55 jaar	55-65 jaar	≥ 65 jaar	
A- en B- bedrijven								
1 - 3 ha	20	-	1	4	5	10	-	53
3 - 5 ha	40	-	4	8	14	11	3	50
5 - 7 ha	75	1	13	20	15	11	15	49
7 -10 ha	189	-	27	66	43	33	20	47
10 -12 ha	59	-	5	12	18	16	8	51
12 -15 ha	42	1	6	6	12	12	5	52
15 -20 ha	35	-	5	6	8	9	7	51
≥ 20 ha	13	-	2	2	2	4	3	53
Alle grootte- klassen	473	2	63	124	117	106	61	49
Liempde/Boxtel	79	-	9	23	21	17	9	49
Oirschot	207	1	41	52	50	37	26	48
Spoordonk	61	-	4	9	18	21	9	54
Best	126	1	9	40	28	31	17	50
C-bedrijven	118 ¹⁾	-	17	27	35	30	9	49
D-bedrijven	47	-	1	-	1	11	34	68
Spec. bedrijven	32	-	7	7	7	9	2	47

1) Van 3 geen geboortedatum.

Bron: C.B.S. mei 1959.

Iets meer dan één derde van het aantal bedrijfshoofden is ouder dan 55 jaar, 14% is jonger dan 35 jaar. Deze verhoudingen treft men over het algemeen ook elders op de zandgronden aan. De boeren met een klein bedrijf, in het bijzonder in de grootteklasse 1-3 ha, zijn gemiddeld ouder dan de boeren met een bedrijf in de grootteklasse 7-10 ha. De boeren met een bedrijf groter dan 10 ha zijn dooreengenomen weer wat ouder dan de boeren in de grootteklassen 5-10 ha. Deze verschillen hangen waarschijnlijk samen met de omstandigheid, dat een aantal oudere boeren er in de loop van de tijd in is geslaagd het bedrijf te vergroten of een groter bedrijf heeft weten te verkrijgen.

Van gebied tot gebied laat de leeftijdsopbouw enige verschillen zien. In Oirschot is de gemiddelde leeftijd, alsmede het percentage boeren van 55 jaar of ouder, het laagst; in Spoordonk daarentegen het hoogst.

In tabel 24 zijn enkele gegevens over het door de bedrijfshoofden gevolgde landbouwonderwijs vermeld. Over deze materie zijn alleen gemeentelijke gegevens beschikbaar. Bij de beoordeling van deze cijfers moet er bovendien rekening mee worden gehouden, dat er geen scherpe scheiding is gemaakt tussen de feitelijke bedrijfshoofden enerzijds en bedrijfshoofden met een hoofdberoep buiten de landbouw of rustende boeren anderzijds.

Tabel 24

ONDERWIJS VAN BEDRIJFSHOOFDEN

		Aantal bedrijfs- hoofden	Met landbouwonderwijs				Percentag bedrijfs- hoofden zonder landbouw- onderwijs
			aantal	in % van totaal			
				allen	met cursussen	met dag- onderwijs	
Oirschot	< 35 jaar	67	53	79	51	28	21
	≥ 35 jaar	348	157	45	40	5	55
	totaal	415	210	51	42	9	49
Best	< 35 jaar	27	22	82	56	26	18
	≥ 35 jaar	196	93	47	42	5	53
	totaal	223	115	52	43	9	48
Boxtel	< 35 jaar	52	28	54	33	21	46
	≥ 35 jaar	332	157	47	37	10	53
	totaal	384	185	48	36	12	52
Liempde	< 35 jaar	21	16	76	48	28	24
	≥ 35 jaar	151	63	42	38	4	58
	totaal	172	79	46	39	7	54

Bron: C.B.S. landbouwtelling mei 1955.

De meerderheid van de hier getelde bedrijfshoofden ouder dan 35 jaar blijkt geen landbouwonderwijs te hebben gevolgd. De boeren uit deze groep, welke wel landbouwonderwijs hebben gevolgd, hebben dit vooral gedaan in de vorm van cursusonderwijs. De verschillen van gemeente tot gemeente zijn tamelijk gering. Alleen Boxtel heeft een iets hoger percentage boeren met dagonderwijs.

Bij de boeren jonger dan 35 jaar is de situatie aanmerkelijk gunstiger, zowel ten aanzien van het percentage met landbouwonderwijs als ten aanzien van de kwaliteit van het onderwijs. Ook hier neemt de gemeente Boxtel een enigszins afwijkende positie in.

LIJST VAN BIJLAGEN

Bijlage 1	Bedrijven naar beroepsgroep
Bijlage 2	Nevenberoepen van B- en hoofdberoepen van C-grondgebruikers
Bijlage 3	De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond
Bijlage 4	De grond
Bijlage 5	Bouwlandgebruik
Bijlage 6	Veestapel
Bijlage 7	Mechanisatie
Bijlage 9	Boomgaarden
Bijlage 10	Arbeidsbehoefte

BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP

Gebied		Aantal bedrijven					Oppervlakte cultuurgrond in ha	
		totaal	in de beroepsgroepen			spec. bedr.	A en B	alle bedrijven
	ha		A en B	C	D			
I Oirschot	1- 3	51	5	29	14	3	10	
	3- 5	37	15	15	2	5	61	
	5- 7	40	32	5	3	-	195	
	7-10	94	85	5	-	4	709	
	10-12	30	28	1	1	-	307	
	12-15	20	19	-	-	1	250	
	15-20	18	17	-	1	-	291	
	≥20	6	6	-	-	-	133	
	alle grootte- klassen	296	207	55	21	13	1956	2287
II Spoordonk	1- 3	16	4	11	-	1	8	
	3- 5	12	6	3	2	1	26	
	5- 7	10	8	2	-	-	46	
	7-10	21	21	-	-	-	174	
	10-12	5	5	-	-	-	53	
	12-15	5	5	-	-	-	66	
	15-20	9	9	-	-	-	146	
	≥20	4	3	-	-	1	80	
	alle grootte- klassen	82	61	16	2	3	599	677
III Best	1- 3	55	8	25	16	6	18	
	3- 5	30	10	11	5	4	41	
	5- 7	25	23	-	-	2	142	
	7-10	47	46	-	-	1	395	
	10-12	21	21	-	-	-	225	
	12-15	10	10	-	-	-	130	
	15-20	7	6	1	-	-	98	
	≥20	2	2	-	-	-	62	
	alle grootte- klassen	197	126	37	21	13	1111	1302
IV Bortel- Liempde	1- 3	18	3	8	5	2	7	
	3- 5	12	9	2	-	1	35	
	5- 7	12	12	-	-	-	71	
	7-10	37	37	-	-	-	312	
	10-12	5	5	-	-	-	55	
	12-15	9	8	-	1	-	103	
	15-20	3	3	-	-	-	46	
	≥20	2	2	-	-	-	61	
	alle grootte- klassen	98	79	10	6	3	690	740

Bijlage 1
(vervolg)

BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP

Gebied	Aantal bedrijven						Oppervlakte cultuurgrond in ha	
	totaal	in de beroepsgroepen			spec. bedr.		A en B	alle bedrij- ven
		A en B	C	D				
V Het ruilver- kavelingsgebied	ha							
	1- 3	140	20	73	35	12	43	
	3- 5	91	40	31	9	11	163	
	5- 7	87	75	7	3	2	454	
	7-10	199	189	5	-	5	1590	
	10-12	61	59	1	1	-	640	
	12-15	44	42	-	1	1	549	
	15-20	37	35	1	1	-	581	
	≥20	14	13	-	-	1	336	
	alle grootte- klassen	673	473	118	50	32	4356	5006

Bijlage 2

NEVENBEROEPEN VAN B- EN HOOFDBEROEPEN VAN C-GRONDGEBRUIKERS

	Aantal grondgebruikers in				
	Oirschot I	Spoordonk II	Best III	Boxtel- Liempde IV	het gehele gebied
B-grondgebruikers met nevenberoep:					
melkrijder, controleur	11	2	1	2	16
land-, tuin-, bosarbeider	-	1	-	-	1
grondwerker, arbeider bij een waterschap	1	-	-	-	1
loonwerker (zowel zelfstandig als in loondienst)	2	2	-	1	5
direct van de landbouw afhankelijk beroep	4	1	5	-	10
verzorgd beroep	2	-	-	-	2
industriearbeider, mijnwerker	-	-	1	-	1
los arbeider	-	-	-	-	-
overige beroepen	2	-	2	-	4
alle nevenberoepen	22	6	9	3	40
C-grondgebruikers met hoofdberoep:					
melkrijder, controleur	-	-	2	-	2
land-, tuin-, bosarbeider	1	1	3	-	5
grondwerker, arbeider bij een waterschap	4	1	1	-	6
loonwerker (zowel zelfstandig als in loondienst)	-	-	3	1	4
direct van de landbouw afhankelijk beroep	11	3	2	-	16
verzorgend beroep	2	-	6	1	9
industriearbeider, mijnwerker	11	-	8	6	25
los arbeider	13	6	4	-	23
overige beroepen	13	5	8	2	28
alle hoofdberoepen	55	16	37	10	118

DE BEDRIJVEN $\geq$ 1 HA EN DE CULTUURGROND
1910-1955

Gemeente, gebied	Jaar	Aantal bedrijven	Perc. bedrijven in de grootteklasse				Oppervl. cultuur- grond in ha	Gemidd. bedrijfs- grootte in ha	Indexcijfers (1910 = 100)		
			1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥ 20 ha			aantal bedrij- ven	oppervl. cultuur- grond	gemidd. bedrijfs- grootte
Oirschot	1910	398	45	44	11	0	2224	5,6	100	100	100
	1921	345	52	39	8	1	1703	4,9	87	77	87
	1930	396	38	40	20	2	2716	6,9	99	122	123
	1947	437	37	39	22	2	3258	7,5	110	146	134
	1950	443	38	38	21	3	3308	7,5	111	149	134
	1955	445	34	42	20	4	3484	7,8	112	157	139
Best	1910	251	50	39	11	0	1321	5,3	100	100	100
	1921	231	51	42	7	-	1099	4,8	92	83	91
	1930	254	54	33	12	1	1303	5,1	101	99	96
	1947	243	45	38	15	2	1559	6,4	97	118	121
	1950	238	37	47	13	3	1624	6,8	95	123	128
	1955	226	36	45	17	2	1608	7,1	90	122	134
Liempde	1910	196	58	35	7	0	930	4,7	100	100	100
	1921	203	62	33	4	1	892	4,4	104	96	94
	1930	206	58	35	6	1	946	4,6	105	102	98
	1947	197	45	45	10	0	1123	5,7	101	121	121
	1950	195	42	50	7	1	1118	5,7	99	120	121
	1955	183	40	52	7	1	1079	5,9	93	116	126
Boxtel	1910	350	44	38	17	1	2104	6,0	100	100	100
	1921	347	51	32	15	2	2057	5,9	99	98	98
	1930	388	43	35	19	3	2585	6,7	111	123	112
	1947	433	42	39	17	2	2921	6,7	124	139	112
	1950	414	36	47	16	1	2825	6,8	118	134	113
	1955	401	35	46	18	1	2797	7,0	115	133	117
Meerij	1910	7654	52	34	13	1	43546	5,7	100	100	100
	1921	7562	51	36	12	1	43337	5,7	99	100	100
	1930	8090	46	36	16	2	51343	6,3	106	118	111
	1947	8305	39	39	20	2	59312	7,1	109	136	125
	1950	8240	37	43	18	2	58860	7,1	108	135	125
	1955	7871	33	46	19	2	57530	7,3	103	132	128
Zuidelijke en oostelijke zandgronden	1910	13194	45	38	15	2	81349	6,2	100	100	100
	1921	13373	44	39	15	2	88330	6,6	101	109	106
	1930	14719	36	38	23	3	111772	7,6	112	137	123
	1947	16418	32	39	25	4	135740	8,3	124	167	134
	1950	16400	30	42	24	4	136170	8,3	124	167	134
	1955	16219	28	42	26	4	138576	8,5	123	170	137

DE GROND

	Aantal bedrij- ven	Oppervl. cultuur- grond in ha	Perc. cultuurgrond in gebruik als			Oppervlakte van de bedrijven			Cultuurgrond gemeten maat in % van de kadastrale maat	Bos		
			bouw- land	gras- land	tuin- land	in ha kadastr. maat	perc. cultuur- grond	perc. overige grond		aantal bedrijven met bos	oppervl. in ha kadastr. maat	
A- en B-bedrijven												
1- 3 ha	20	42	42	52	6	44	89	11	97	3	1	
3- 5 ha	40	162	44	53	3	166	92	8	97	3	3	
5- 7 ha	75	454	48	51	1	466	95	5	98	7	5	
7-10 ha	189	1590	45	53	2	1622	95	5	98	16	16	
10-12 ha	59	640	45	53	2	658	94	6	97	14	11	
12-15 ha	42	549	43	54	3	562	95	5	98	3	1	
15-20 ha	35	582	46	52	2	596	93	7	98	13	20	
≥ 20 ha	13	337	47	53	0	344	95	5	98	4	10	
alle bedrijven	473	4356	45	53	2	4458	94	6	98	63	67	

Oirschot	207	1956	45	53	2	2006	93	7	97	40	43	
Spoordonk	61	599	44	53	3	610	95	5	98	9	13	
Best	126	1111	47	50	3	1136	95	5	98	13	11	
Boxtel + Liempde	79	690	44	56	0	706	96	4	98	1	0	

C-bedrijven	118	350	40	55	5	362	72	28	97	6	86	
D-bedrijven	50	151	45	47	8	156	47	53	96	5	159	
Speciale bedrijven	32	148	24	17	59	182	95	5	81	3	2	

Bron: C.B.S. mei 1958

Bijlage 5

BOUWLANDGEBRUIK

Beroepsgroep	Aantal bedrij- ven	Oppervl. bouw- land in ha	P e r c e n t a g e b o u w l a n d b e t e e l d m e t											
			granen	rogge	haver	gerst	meng- sels	hak- vruch- ten	aard- appelen	suiker- bieten	voeder- bieten	peul- vruch- ten	andere gewas- sen	
A- en B-bedrijven														
1- 3 ha	20	18	71	24	27	9	9	29	16	-	13	-	1	
3- 5 ha	40	71	77	34	22	3	16	23	12	1	10	-	0	
5- 7 ha	75	216	79	33	20	4	23	21	11	1	9	0	-	
7-10 ha	189	716	79	32	19	4	25	21	11	2	8	0	-	
10-12 ha	59	285	78	31	16	4	26	22	11	4	7	0	0	
12-15 ha	42	236	76	31	13	6	26	24	11	5	8	0	0	
15-20 ha	35	268	82	35	19	8	19	18	7	5	6	-	1	
≥ 20 ha	13	157	85	38	19	1	27	15	9	2	4	-	-	

alle bedrijven	473	1967	79	33	18	4	24	21	10	3	8	0	0	

Oirschot	207	873	78	33	17	5	23	21	11	3	7	0	0	
Spoordonk	61	262	81	31	27	8	15	19	10	2	8	0	0	
Best	126	529	80	36	17	3	25	20	10	2	7	0	-	
Boxtel + Liempde	79	303	78	27	16	3	32	22	9	4	9	0	0	

C-bedrijven	118	139	79	37	26	4	12	21	12	0	9	0	0	
D-bedrijven	50	68	81	32	24	1	23	19	13	-	6	0	0	
Speciale bedrijven	32	35	85	25	52	2	7	14	10	-	4	0	-	

VEESTAPEL

	Aantal bedrij- ven	R u n d v e e				V a r k e n s				Bedrijven met legghennen			
		bedrijven met melkvee		aantal per 100 melkkoeien		aantal melkkoeien per 100 ha		bedrijven met mestvarkens		bedrijven met fokzeugen			
		aantal per bedrijf	kal- veren	pinken	cultuur- grond	grasland + kunstweide	aantal per bedrijf	mestvarkens aantal per bedrijf	aantal per bedrijf	fokzeugen aantal per bedrijf	legghennen aantal per bedrijf		
A- en B-bedrijven													
1- 3 ha	20	13	1,6	19	43	50	94	12	12,8	8	4,3	17	147
3- 5 ha	40	37	3,1	36	27	70	130	25	11,1	22	2,8	36	92
5- 7 ha	75	74	3,9	45	47	63	124	58	9,8	55	3,5	64	90
7-10 ha	189	189	5,7	42	47	68	128	135	9,6	147	5,0	167	107
10-12 ha	59	58	7,3	44	51	67	124	49	10,5	48	5,0	51	129
12-15 ha	42	41	8,8	42	56	66	120	34	9,9	38	4,6	38	124
15-20 ha	35	34	9,0	49	58	53	101	30	12,7	29	7,3	31	101
≥ 20 ha	13	13	12,0	53	67	46	87	11	15,0	10	8,5	11	101
alle bedrijven	473	459	6,0	44	50	63	119	354	10,4	357	4,8	415	108

Oirschot	207	203	5,8	41	53	61	114	161	10,7	157	4,3	176	111
Spoordonk	61	58	6,6	47	45	64	119	51	10,4	45	6,8	53	118
Best	126	120	5,9	46	49	64	126	96	10,6	102	4,9	118	118
Boxtel + Liempde	79	78	6,0	44	50	68	121	46	9,1	53	4,8	68	75

C-bedrijven	118	68	2,1	46	40	41	74	66	6,5	25	2,3	88	72
D-bedrijven	50	27	1,9	49	33	34	72	31	5,1	5	2,4	42	84
Speciale bedrijven	32	5	4,0	85	35	14	63	6	4,3	6	3,0	17	184

Bron: C.B.S., mei 1958.

MECHANISATIE

Beroepsgroep	Aantal bedrij- ven	Oppervlakte cult.- grond in ha	Aantal bedrij- ven met werk- paarden	Aantal bedrijven dat gebruik maakt		
				van trekkers in		van melkmachines
				eigendom	mede- eigendom	
A- en B-bedrijven:						
1- 3 ha	20	42	3	-	-	-
3- 5 ha	40	162	23	2	-	-
5- 7 ha	75	454	61	2	1	1
7-10 ha	189	1590	172	6	1	10
10-12 ha	59	640	49	8	-	10
12-15 ha	42	549	38	9	-	5
15-20 ha	35	582	24	18	2	10
≥ 20 ha	13	337	10	11	-	-
alle bedrijven	473	4356	380	56	4	36
Oirschot	207	1956	163	31	2	17
Spoordonk	61	599	44	8	1	5
Best	126	1111	107	6	1	8
Boxtel + Liempde	79	690	66	11	-	6
C-bedrijven	118	350	30	3	-	-
D-bedrijven	50	151	6	2	1	1
Speciale bedrijven	32	148	7	13	3	-

BOOMGAARDEN

	Opp. cult.- grond in ha	Aantal bedrijven		Oppervlakte boomgaarden in ha				
		to- taal	met boom- gaar- den	to- taal	zonder onder- teelt	met onderteelt		
						gras	akker- bouw- gewas- sen	tuin- bouw- gewas- sen
A- en B-bedrijven								
1- 3 ha	42	20	7	1	0	1	-	-
3- 5 ha	162	40	13	2	1	1	-	-
5- 7 ha	454	75	32	5	3	2	-	0
7-10 ha	1590	189	103	22	17	5	-	0
10-12 ha	640	59	38	10	4	5	-	1
12-15 ha	549	42	30	10	7	2	-	1
15-20 ha	582	35	27	7	4	3	-	-
≥ 20 ha	337	13	8	2	1	1	-	-
alle bedrijven	4356	473	258	59	37	20	-	2
Oirschot	1956	207	128	29	20	8	-	1
Spoordonk	599	61	39	9	7	2	-	0
Best	1111	126	70	18	10	7	-	1
Boxtel + Liempde	690	79	21	3	0	3	-	-
C-bedrijven	350	118	34	15	10	4	-	1
D-bedrijven	151	50	20	9	9	0	-	0
Speciale bedrijven	148	32	24	57	46	6	0	5

Bron: C.B.S. mei 1958.

Bijlage 10

ARBEIDSBEHOEFTE

Beroepsgroep	Aantal bedrijven	Oppervl. cult.grond in ha	Arbeidsbehoefte in		Procentuele verdeling van de arbeidsbehoefte over									
			st.u. per bedrijf	ha cult.-grond	rund-vee	var-kens	kip-pen	paar-den	ander-vee	hele vee-stapel	alle cult.-grond	bouw-land	gras-land	tuin-land
A- en B-bedrijven														
1- 3 ha	20	43	1734	807	16	18	27	1	0	62	38	21	6	11
3- 5 ha	40	162	2587	639	29	11	12	4	0	56	44	26	8	10
5- 7 ha	75	454	3234	534	30	11	9	3	0	53	47	33	10	4
7-10 ha	189	1590	4452	529	32	10	8	3	0	53	47	32	10	5
10-12 ha	59	640	5654	521	32	9	7	3	0	51	49	32	10	7
12-15 ha	42	549	6546	501	33	8	6	3	0	50	50	32	11	7
15-20 ha	35	582	7475	450	29	10	4	2	0	45	55	36	12	7
≥ 20 ha	13	337	10215	394	32	8	3	2	0	45	55	40	13	2
alle bedrijven	473	4357	4704	511	31	10	7	3	0	51	49	32	11	6
Cirshot	207	1956	4749	503	31	9	7	3	0	50	50	33	10	7
Spoordonk	61	599	5212	531	30	11	7	3	0	51	49	29	10	10
Best	126	1111	4689	532	31	10	9	3	0	52	47	32	10	5
Boxtel + Liempde	79	691	4220	482	36	9	6	3	0	54	46	34	11	1
C-bedrijven	118	350	1539	519	25	8	13	3	0	49	51	28	11	12
D-bedrijven	50	151	1580	523	17	6	16	1	1	41	59	31	9	19
Speciale bedrijven	32	148	6398	1383	3	1	6	0	0	10	90	6	1	83